

Nr. 9. — XVI aastakäik.

November — 1935

J. Ein

JURIIDILINE AJAKIRI

Õ I G U S

TOIMETUS:

R. Räägo
peatoimetaja

E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, J. Kleesment,
A.-T. Kliimann, H. Kristal, E. Maddison,
A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots

A. Mägi
toimetuse sekretär

S I S U.

Artiklid.

- Mägi, Artur: Valimisõiguslike põhiprintsiipe ja nende rakendamise Eestis *de lege lata* ja *de lege ferenda* 385
- Vihalem, Hugo: Abikaasade varavahekord Tsiviilseadustiku 1935. a. eelnõu järgi 404

Arutlusi.

- Saarmann, K.: KrS §§ 553 ja 554 425

Riigikogu tegelus.

- Riigikogu 1935. a. juuni-, juuli-, augusti- ja septembrikuu tegelus. 427

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosaakond:

- Kas vahialuse matmiskulud kannab see omavalitsus, kes oleks kohustatud temale hoolekandelist abi andma? 429
- Kas vallaomavalitsused on õigustatud riigile kuuluvate metsade pealt nõudma lisakinnisvaramaksu teedekapitali heaks? . . . 430
- Kas TKS §§ 140 ja 704 kehtivad ka vallavalitsuste kohta? . . . 430
- Kas Maakorralduse Peakomisjon on õigustatud edasikaebetähtsaja uuendamise palveid otsustama oma korraldaval koosolekul? 430
- Kas vallavolikogu otsuste vastu vallaomavalitsuse varanduste müügi asjus võib isik, kes leiab, et tema huvid selle otsusega on rikutud, kaevata jaoskonnakohtunikule? 431
- Kas sundloovutamise toimetuse algatamiseks on küllalt mäetöösturi teatest, et maaomanikuga kokkulepet ei ole saavutatud? 431
- Kas krediitasutise prokuriste-volinikke saab lugeda võrdseks juhatusel liikmetega ja arvata neid kõrgema administratsiooni hulka kuuluvaiks? 432
- Kas Maksupeakomitee esimees on kohustatud ise taandama tunnistajaid ja asjatundjaid, kuigi asjaosalised seda ei ole palunud? 432

Nr. 9 Juriidiline ajakiri „Õigus“ 1935

XVI aastakäik

Valimisõiguslikke põhiprintsiipe ja nende rakendamise Eestis *de lege lata* ja *de lege ferenda*.

Artur Mägi.

B. *De lege ferenda*.

§ 7. **Lähtepunkte konkreetse valimissüsteemi valikul.** Valimisõiguslike küsimuste normimisel on käesoleval sajandil olulise tähtsuse omandanud üksikkodaniku käsitlemine ühiskonna täisväärtusliku liikmena. Üsikindiviidi ei käsitleta sotsiaalse nullina, kuid teiselt poolt üksikisik ei esine enam ei vastandsuurusena ühiskonnale, ei ka ühiskonnast sõltumatu ühikuna. Vastavalt sellele riigiorgani valimisel ei teotse üksikkodanik oma isikupärasust avaldava indiviidina, vaid ühiskonna ühe komponendina, kes täidab temale üldsuse poolt määratud ülesannet. Samal ajal esineb demokraatlik-liberalistlikel põhimõtetel seadeldud riigis üksikisik selle keskusena, mille ümber toimub ühiskonna elu korraldamine. Sellekohaselt korraldub seal ka valimisõiguslike küsimuste normimine üksikkodanikust lähtudes, vastandina nn. orgaanilise teooriale rajatud õpetusele, mis oma lähtepunktina tunneb ainult üldsust⁷⁴.

Olenevalt sellest, kas riigipoliitiliste küsimuste lahendamisel lähtume üldsusest või üksikindiviidist, s. o. kas anname primaarse tähtsuse ühiselu korraldamise otstarbekusele või üksikindiviidi isiksuse kaitsele, on hinnatavad vastavate üksiküsimuste lahendamise moodused⁷⁵. Valimisõiguslike küsimuste ühe- või teissugusel normimisel võivad aga peale

⁷⁴ Vrd. S m e n d, *Massstäbe des parlamentarischen Wahlrechts*, Stuttgart 1912, lk. 9 jj. — M e n z e l, *Begriff und Wesen des Staates*, i. Handbuch der Politik, I, 1920, lk. 44 jj.

⁷⁵ Kuivõrra konkreetse riigi põhiseaduslike erinormidega ei diktee-rita ette üht või teist kindlat seisukohta.

eelõeldu mõõtuandvad olla veel mitmesugused riigi eripoliitilised kaalutlused. Sääraste eripoliitiliste ülesannete teostamine seoses parlamendi valimisega on kasutamist leidnud mitmes riigis⁷⁶ ja on oluliselt sõltuv vastava riigi valitsemisvormist⁷⁷.

Riigi mainitud eripoliitilisi kaalutlusi arvestades peame valimisõiguslike küsimuste normimisele asudes andma vastuse küsimusele: kas parlamendi valimise korraldamisel on meil eesmärgiks ainult riigi legislatiivfunktsiooni teostava organi ametisse seadmine või peab parlamendi valimisega üheaegselt lahendatama peale selle veel mõningaid eriülesandeid ja kui, siis missuguseid. Vastavalt sellele on kasustatavad ja hinnatavad erinevad valimissüsteemid. On loomulik, et kui tahame näit., et parlamendi valimised olgu korraldatud põhimõttele, mis võimaldavad parlamentaarse valitsemiskorraga riikides kergelt luua valitsusele vajalikku enamust parlamendis, siis seda võimaldav valimissüsteem ei sobi enam näit. juhtudel, kui soovime, et parlamendis oleksid esindatud kõik vastava rahva sotsiaalsed klassid, või et parlament peaks andma tõe truud pildi riigi elanikkonna erihuvilistest rühmitistest, s. o. kujutama vastava riigi rahvast vähendatud mõõtuks.

Nagu eespool tähendatud, on parlamendi valimiste korraldamisel valimissüsteemide valikul põhiprintsiibina kasutatav kas majoritaarsuse või proportsionaalsuse printsiip. Olenevalt sellest, kas ja kuivõrra sealjuures teatava konkreetse põhiseaduse normidega esikohale tõstetakse üksikodanik oma õigusliku sfääriga, või riigivõimu teatava funktsiooni teostamise otstarbekuse probleem seoses mitmesuguste võimalikkude riigi eripoliitiliste ülesannete teostamisega, on tähendatud kaks valimisõiguslikku põhiprintsiipi

⁷⁶ Siia kuulub näit. 1919. a. Prantsusmaal kasutamisele võetud preemiaprintsiibi rakendamine seoses proportsiooni põhimõttega, mis süsteemi kasutati seal 1927. aastani, mil tagasi mindi majoritaarsuse printsiibile. Eriti selgekujulise näite pakub siin aga Itaalia 1923. a. valimisseadus, mille järgi rühmitisele, kes sai 25% valimistel antud häältest, anti parlamendis $\frac{2}{3}$ kohtadest. Itaalia eeskuju on pehmendatud kujul hiljemini kasutamist leidnud Rumeenias, Bulgaarias ja Jugoslaavias. — Vt. Braunias, *op. cit.* I, lk. 170 jj., 298, 456 jj., 36 jj., 328 jj.

⁷⁷ Vrd. Hellmuth, *op. cit.*, lk. 1 jj. — Stier-Somlo, *op. cit.*, lk. 67 jj.

nende rakendamisel täiendatavad mitmesuguste eriprintsiipidega.

§ 8. Majoritaarsuse printsiibile rajatud valimissüsteem.

Näiliselt lihtsama valimissüsteemina on kasustatav majoritaarsuse printsiibile rajatud valimissüsteem. Põhimõtte, et valituks osutub kandidaat (resp. kandidaadid), kes valimistel saab enamuse, on rakendatav igasugustel valimistel ja on sealjuures lihtsameelsemalegi kodanikule arusaadav. On seepärast mõistetav, kui valimistulemuste arvutamise normimisel esimese mõeldava põhimõttena võetakse kasustamisele majoritaarsuse printsiip ja seda juba XV sajandi esimesel poolel⁷⁸.

Parlamendi valimistel on majoritaarsuse printsiip kasutamist leidnud tõusu ja mõõnaga viie sajandi kestel⁷⁹. Ainukehtiva printsiibina on ta tunnustamist leidnud rahva vahenditu seadusandluse teostamisel ja peaaegu samuti parlamendite teotsemises. See süsteem leiab tugevat kaitset ka rahvasuveräänsuse ideoloogia kaitsejailt, sest ta on rajatud demokraatia alussambale: vähemus peab alluma enamuse tahetele⁸⁰, mis põhimõtte jääb küll sisult püsima ka proportsionaalsuse printsiibile rajatud valimissüsteemi rakendamisel. Edasi osutub selle süsteemi paremuseks, et tema õigel rakendamisel on teatavavil eeldusil konstitutsioonilises riigis parlamendile garanteeritud rahulik töötamise võimalus. Parlamendaarse valitsemiskorraga riikides aitab see süsteem, samuti teatavavil eeldusil, tunduvalt kergendada kabineteile vajaliku enamuse loomist parlamendis.

⁷⁸ Majoritaarsuse printsiip võeti riigivõimu ettekirjutusel parlamendi valimistel esmakordselt kasustamisele Inglismaal 1429. aastal, kus see printsiip on üldpõhimõttelt püsima jäänud tänapäevani. — Vt. Meyer, *op. cit.*, lk. 12 jj. — Hatschek, *Englisches Staatsrecht*, I, lk. 274 jj. ja seal mainitud kirjandus.

⁷⁹ Valimisõiguse arengu ja mitmesuguste valimissüsteemide kasutamise suhtes leiame ülevaate Meyeri, Brauniase, Stier-Somlo ja Pifferun'i ülaltsiteeritud teostes.

⁸⁰ Täpsamini väljendades ei saakski siin nagu rääkida vähemusest ja enamusest, sest vastavalt rahvasuveräänsuse alusideoloogiale, nagu see on käsitamist leidnud õpetuses ühiskonna lepingust Rousseau poolt käsitletud kujul (*Contrat social*, 1762), avaldub rahva tahe üldtahtes (*volonté générale*) ja kodanik, kes on näit. hääletanud koos „vähemusega“, ei saa väita, nagu ei oleks tema tahet arvestatud, vaid ta peab järeldama, et tema on eksinud üldtahte vastu. — Vrd. siin ka Šalland, *Immunitet narodnõh predstavitelei*, Jurjev 1913, II, lk. 3 jj.

Asudes majoritaarsuse printsiibile rajatud valimissüsteemi lähemale vaatlemisele peame väitma, et selle süsteemiga seoses olevad hüved on saavutatavad ainult erilistel tingimustel. Ka võib selle süsteemi kasutamisele võtmist raskendada teatava konkreetse põhiseaduse üldmõtte, kui mitte leppida, et valimisseadusega võidakse teatavaid põhiseaduslikke norme muuta puhtformaalseks mõisteks materiaalse sisuulatusega.

Nagu eespool rõhutatult esile toodud, on meil puhtakujulise majoritaarsuse printsiibiga tegu ainult siis, kui arvestame absoluutset enamust ja jätame arvestamata relatiivse enamuse. Esinevad parlamendi valimistel võistlevad rühmitised, siis on absoluutne enamus mõeldavalt saavutatav ainult siis, kui valimiste lõpptulemuste arvutamisel vastav riik kujundab ühe valimisringkonna. Säärasel korral ähvardaks meid aga ühe rühmitise või erakonna piiramatu ainuvalitsuse oht⁸¹, sest selliselt valitud parlamendis puudub igasugune opositsioon: kõik parlamendiliikmete kohad lähevad rühmitisele, kes on valimistel saanud absoluutse enamuse⁸².

Teisest küljest on absoluutne enamus valimistel mõeldavalt saavutatav üksnes sellises riigis, kus valimistel konkureerivad kaks või rohkemalt kolm suuremat rühmitist⁸³, või kus valimised toimuvad kindlaksmääratud raamides ses mõttes, et valimistel puudub üldse võistlus ja kodanik saab hääle anda või mitte anda ainult riigi keskvalitsuse poolt kindlaksmääratud kandidaatidele⁸⁴.

Arvutatakse majoritaarsuse printsiibi rakendamisel valimiste tulemused üksikute valimisringkondade järgi, s. o. riik on jaotatud mitmesse valimisringkonda ja iga ringkond valib kindlaksmääratud arvu parlamendiliikmeid, siis ei ole enam

⁸¹ Eriti siis, kui samasse rühmitisse või erakonda kuuluvad ka riigi eksekutiivfunktsiooni teostamist juhtivad isikud, samuti ka, kui vastava riigi põhiseaduslike normide kehtima panemine kuulub parlamendile. — Vrd. Makarov, Proportionalnõje võborõ, Petrograd 1917, lk. 32. — Horwill, *op. cit.*, lk. 13 jj. — Decker, Die Gründe für das Proportionalssystem, i. Neues Wahlrecht. Beiträge zur Wahlreform, Berlin 1929, lk. 55 jj.

⁸² Absoluutse enamuse alusel valitakse kaasajal näit. Itaalia saadikutekoda.

⁸³ Eeldusel, et need rühmitised ei ole enam-vähem võrdsed poolehoiult valijaskonna seas.

⁸⁴ Näit. kaasaja Itaalias. — Vt. ka *nota* 19 ja 32.

kunagi garanteeritud, et parlamendis omaks enamust rühmitis või erakond, kellel valimistel hääletajate seas enamus. Säärase korra puhul ei garanteeri tõelise enamuse võidulepääsu ka asjaolu, kui valimistel esinevad ainult kaks rühmitist ja kui sealjuures on isegi valimisgeomeetria ringkondade suhtes teostatud võrdsuse põhimõttel, s. o. kõik valimisringkonnad on hääleõiguslike kodanikkude arvult võrdsed ja valivad võrdse arvu esindajaid⁸⁵.

Absoluutse enamuse kasutamise võimalused kaovad, kui valimistel esinevad mitmed rühmitised. Ühes seega kaob küll üksikrühmitise või -erakonna omavõlilise valitsemise oht, kuid selle lõpptulemuseks on ka tavaliselt vähemuse võimulepääsemine. Parlament ei esinda enam rahva enamusosa, vaid rahva vähemusosa⁸⁶. Majoritaarsuse printsiip kaotab siin oma alussamba: vähemus peab alluma enamusele, sest mitmete konkureerivate rühmitiste esinemisel valimistel ollakse sunnitud arvestama ainult relatiivset enamust⁸⁷.

Majoritaarsuse printsiibi teostamisest loodetavad riigipoliitilised siinkäsiteldud hüved kaovad aga peaaegu täielikult, kui valimistel esinevad mitmed konkureerivad rühmitised ja valijaile on ka õigus antud valitavaid ise kindlaks määrata ning kui sealjuures valimistulemused arvutatakse üksikringkondade järgi eraldi. Säärasel korral ei garanteeri see süsteem vähemalgi määral parlamendile rahulikku töötamise võimalust ega aita ka kergendada kabinetile vajaliku ena-

⁸⁵ Oletame näit., et viies valimisringkonnas valitakse igäühes üks parlamendiliige ja igas ringkonnas on hääleõiguslike kodanikke 1000. Neis ringkondades võistlevad rühmitised A ja B, kes saavad hääli: I ringk. A — 900, B — 100; II ringk. A — 400, B — 600; III ringk. A — 450, B — 550; IV ringk. A — 880, B — 120 ja V ringk. A — 350, B — 650. Valimistulemuste järgi saavad kohti parlamendis A — 2 ja B — 3, kuigi valimistel sai hääli rühmitis A — 2980 ja B — 2020. Säärane näide võib tegelikult palju teravamal kujul esineda, eriti kui ühe ringkonna järgi valitakse mitu parlamendiliiget, või kui valimistel konkureerivad mitmed rühmitised. — Vt. ka Inglise saadikutekojade valimise tulemusi näit. 1922. ja 1924. aa. i. Braunias, *op. cit.*, II, lk. 182 — Vrd. Schelcher, *Das Parlamentarische System*, i. Archiv des öffentlichen Rechts, 1921, N. F. Bd. 2, lk. 293.

⁸⁶ Vt. *nota* 85.

⁸⁷ Teoreetiliselt on siin mõeldavad teatavad korrektiivid, mille järgi valituks võidakse lugeda ikkagi ainult kandidaadid, kes valimistel saanud absoluutse enamuse, kuid see pole alati teostatav objektiivsel alusel ka mitmekordse valimise korraldamisel. — Vt. ka *nota* 85.

muse loomist parlamendis⁸⁸. Püsima jäävad sealjuures siiski majoritaarsuse printsiibiga seoses olevad puudused⁸⁹.

Tõsisema probleemina tõusetub majoritaarsuse printsiibi rakendamisel ühetaolise hääleõiguse teostamine seoses kodaniku üheõigusluse tunnustamisega. Selle printsiibi puhtakujulisel rakendamisel ei ole õnnestunud valimissüsteemi leidmine, mis võimaldaks ühetaolise hääleõiguse põhimõtte tunnustavat arvestamist kõikide hääleõiguslike kodanikkude suhtes. Kui ühetaolise hääleõiguse teatavamääralist rikkumist, selle mõiste materiaalses mõttes, tuleb arvestada kui paratamatust ka proportsionaalsuse printsiibi rakendamisel, siis majoritaarsuse printsiibi puhtakujulisel rakendamisel muutub ühetaoline hääleõigus osa kodanikkude suhtes — ja nagu eespool nägime, see on võimalik isegi arvuliselt suurema osa kodanikkude suhtes — formaalseks mõisteks materiaalse sisuulatusega: kodanikul on õigus hääletada, kuid tema häälel puudub erikaal, kui ta on hääletanud vähemusse jäänud kandidaadi poolt⁹⁰. Formaal-juriidiliselt jääb ühetaoline hääleõigus püsima küll siingi, kui ainult vastavad valimisõiguslikud normid hääleandmist valimiste teostamisel sääraselt reguleerivad, et igal valijal on võimalik anda ainult üks hääl.

Majoritaarsuse printsiibile rajatud valimissüsteemiga seoses olevaid puudusi on püütud pehmendada valimistel vähemusse jäänud rühmitistele esinduse andmisega parlamendis. Selleks on varemini kasustatud häälte kuhjumise ja kitsendatud hääletamise põhimõtet⁹¹. Et mainitud põhimõtted on rajatud kunstlikule alusele ja neist loodetud hüved on osutunud petlikeks, siis on nad ka tegelikku rakendamist leidnud väga piiratud ulatuses⁹². Erilist tähelepanu väärivad

⁸⁸ Kujuka näite ses suhtes pakub Prantsusmaa. — Vrd. Humphreys, *Das Proportionalwahlrecht in seiner Beziehung zur Regierungsbildung und zur Persönlichkeitswahl, i. Neues Wahlrecht*, lk. 39 jj.

⁸⁹ Vt. Horwill, *loc. cit.* — Mill, *Razmõšlenija o predstaviteluom pravlenii*, Sankt-Peterburg 1863, lk. 120 jj.

⁹⁰ Ühetaoline hääleõigus materiaalses ja formaalses mõttes vt. Heller, *op. cit.*, lk. 11 jj., ja seal mainitud kirjandus.

⁹¹ Vt. Duguit, *Traité*, II, lk. 580. — Stier-Somlo, *op. cit.*, lk. 111 j.

⁹² Vt. Stier-Somlo, *op. cit.*, lk. 108 jj.

kaasaja katsed siduda majoritaarsuse printsiipi proportsionaalsuse printsiibiga, millest allpool.

§ 9. Proportsionaalsuse printsiibile rajatud valimissüsteemid. Vastandina majoritaarsuse printsiibile rajatud valimissüsteemile, mis lõppresultaatides võimaldab esinduse parlamendis ainult teatavale osale rahvast, on proportsionaalsuse printsiibile rajatud valimissüsteemi aluseks seisukoht, et parlamendis peab olema esindatud vastava riigi rahvas tervikuna. Sealjuures põhineb proportsionaalsuse printsiip demokraatia õiguspoliitilisele aluspostulaadile⁹³: üldnormide loomisel olgu kõikidele kodanikkudele võimaldatud võrdne kaasateotsemine, avaldugu vastav normide loomise protsess rahva otseses teos või vahendlikult rahvaesindajate kaudu. Lisaks eelöeldule peab proportsionaalsuse printsiip aitama kaotada rahva seas osad „vähemus“ ja „enamus“ ja ühtlasi seega ka tasandama valimisvõitluste teravusi⁹⁴.

Teoreetiliselt seisukohalt on proportsionaalsuse printsiip eriti hinnatav seetõttu, et ta võimaldab valimise kui avalikõigusliku akti sooritamist kodaniku üheõigusluse täieliku tunnustamise alusel⁹⁵. Kuigi proportsionaalsuse printsiip ei ole valimisseaduses rakendatav matemaatilise täpsusega⁹⁶, mistõttu ka selle printsiibi rakendamisel tuleb leppida teatavamääralise eksimisega hääleõiguse ühetaolisuse vastu selle mõiste materiaalses mõttes, siis võimaldab see printsiip siiski mõeldavalt maksimaalses ulatuses anda võrdset osatähtsust iga üksiku kodaniku häälele. Seega omab proportsionaalsuse printsiip peale muu ka eetilist tähtsust õiguspoliitilise väärtusena: ta vastab mõeldavalt suuremal määral kodaniku õiglustundele.

Samal ajal, kui majoritaarsuse printsiibile rajatud valimissüsteemi kasutamisel on normaalselt mõeldav ka üksik-kandidaatide esinemine valimistel, eeldab proportsionaalsuse printsiibi edukas rakendamine rühmitiste, s. o. organiseeritud koondiste esinemist valimistel, mille tõttu selle

⁹³ Vrd. Hellmuth, *op. cit.*, lk. 1 jj.

⁹⁴ Vt. Horwill, *loc. cit.*

⁹⁵ Vrd. Stier-Somlo, *op. cit.*, lk. 109. — Hellmuth, *loc. cit.* — Heller, *op. cit.*, lk. 11 jj., 23 jj.

⁹⁶ Vt. lk. 346 j.

süsteemi puhul pole mõeldav rühmitiste eitamine⁹⁷. Hästi organiseeritud rühmitiste esinemisest valimistel ongi tingitud proportsionaalsuse printsiibi varjuküljed, kuigi siinjuures väga olulist osa etendab valimistel kasustatav konkreetne valimissüsteem.

Et proportsionaalsuse printsiibile rajatud valimissüsteemi kasustamisel peab õige proportsiooni saamiseks valimistulemuste arvutamisel vastav riik kujundama ühe valimisringkonna, siis — et ära hoida häälte kadumaminekut — on normaalne, et iga võistlev koondis esineks valimistel rohkem kui ühe kandidaadiga. Samane on olukord, kui teatav riik on valimiste teostamisel jaotatud siiski mitmesse valimisringkonda, kuid igas ringkonnas valitakse mitu parlamendiliiget. Teiselt poolt tingib mitme kandidaadiga valimistel esinemise soov: saata parlamenti oma esindaja ka siis, kui esimesena valitu ei saa millegi pärast oma ülesandeid enam täita⁹⁸. Mitme kandidaadi üheaegselt valimistel esinemise tarvidusest ongi tingitud, et proportsionaalsuse printsiipi seotakse nimekirjalise valimisega.

Nagu eespool tähendatud, koosneb valimise toimetus kahest osast: valimisest kitsamas mõttes ja valimistulemuste arvutamisest. Valimine kitsamas mõttes koosneb omakorda kaheksandusest toimingust: eelvalimisest ja lõppvalimisest. Eelvalimistel toimub lõppvalimistel võistlevate isikute ehk parlamendiliikmete kandidaatide kindlaksmääramine; lõppvalimistel otsustavad valimistest osavõtjad kodanikud hääle andmise teel võistlejaile kandidaatidele, kes neist saavad tööle asuda parlamendiliikmetena⁹⁹. Kõiki neid üksikuid eritoimetusi tuleb arvestada ühe või teise valimissüsteemi hindamisel.

Võttes omaks valimissüsteemi põhialusena proportsionaalsuse printsiibi, omavad valimistulemuste arvutamise kon-

⁹⁷ Normaalkorras ei ole mõeldav, et ka majoritaarsuse printsiibile rajatud valimissüsteemi rakendamisel üldse puuduksid organiseeritud rühmitised, kes üht või teist kandidaati valimistel toetavad.

⁹⁸ Majoritaarsuse printsiibi rakendamisel, kui valimistel võistlevad üksikkandidaadid, täidetakse hiljemini vabanevad parlamendiliikmete kohad järel- või täiendavate valimistega.

⁹⁹ Vt. Hellmuth, *op. cit.*, lk. 22 jj.

kreetse mooduse kõrval¹⁰⁰ olulist tähtsust valimise, sõna kitsamas mõttes, tegeliku teostamise alused. Vastavalt sellele omab eelvalimiste teostamise puhul erineva tähtsuse, kas ja kui võrra puhtal kujul valimised teostatakse üksikisikulise või nimekirjalise valitavuse printsiibi alusel ja millisel määral on samal ajal valijale-kodanikule võimaldatud vastavaid üksik-kandidaate või nimekirjades esinevaid kandidaate ise määrata. Et proportsionaalsuse printsiibi rakendamine valimissüsteemi alusena on toimunud üldiselt koos nimekirjalise valimisega, siis väärib siinkohal esijoones tähelepanu just see moodus.

Nimekirjalise valimise suuremaks puuduseks osutub, et valija-kodanik võib saada täielikult eemale tõrjutud eelvalimiste toimingust. Esinevad valimistel hästi organiseeritud koondised, millistena kaasajal on kõikides riikides figureerinud poliitilised erakonnad, siis nimekirjalise valimise puhul, eriti kui on kasustamisel kinniste nimekirjade süsteem, on tavaline valija-kodanik tihti isegi teadmatuses, keda ta valib. Valimine võib muutuda sisult erakondade staapide otsuste sanktsioneerimiseks, mistõttu kaob ka sisult otsene valimine, sest tegelikult saab siin valija-kodanik „valida“ ainult erakondade juhtivate organite poolt „valimiseks“ antud isikute seast, kui võrra säärasel korral on veel üldse alust rääkida valimistest. Kord valitud parlamendiliige, kui ta omab poolehoidu erakonna organite seas, on eriti kaitstud olukorras ka järgnevatel valimistel, mille järeldusena on takistatud võistlevate kandidaatide selektsioon nende võimete järgi¹⁰¹. Ses suhtes annab tunduvalt paremaid tulemusi majoritaarsuse printsiibi rakendamine, eriti siis, kui valimistulemused arvutatakse üksikvalimisringkondade järgi ja kui valimistel võistlevad üksikkandidaadid.

Oleks aga ekslik siinmainitud puudusi siduda proportsionaalsuse printsiibiga kui niisugusega ja sellest vastavaid järeldusi tegema hakata. Proportsionaalsuse printsiibi positiivsed

¹⁰⁰ Raskuspunktina proportsionaalsuse printsiibi rakendamisel esineb häälte ülejääkide arvestamise küsimus. Kasustamist on siin leidnud peamiselt suurema ülejäägi põhimõte (nn. Frankfurti süsteem), D'Hondt'i süsteem ja Droop'i ja Hagenbach-Bischoffi kvotienti süsteem. — Vt. Velihov, *op. cit.*, lk. 15 jj.

¹⁰¹ Vrd. Mierendorff, Die Gründe gegen die Verhältniswahl und das bestehende Listenverfahren, i. Neues Wahlrecht, lk. 17 jj.

omadused on kasustatavad sidumata neid sama süsteemi negatiivsete omadustega, eriti aga proportsionaalsuse printsiibile rajatud valimissüsteemi suure elastsuse tõttu.

Olenevalt eelvalimiste korrast ja häälte andmise moodusest lõppvalimistel on nimekirjaline valimine teostatav kolmesuguselt: kinniste nimekirjade, vaba-kinniste nimekirjade ja lahtiste nimekirjade alusel.

Kinniste nimekirjade süsteemi rakendamisel on tavaline valija-kodanik täiesti kõrvaldatud eelvalimiste toimetamisest. Valija saab oma hääle anda ainult temale välimiseks esitatud kandidaatidele, s. o. kodaniku valimisest osavõtmisel on valimisteks esitatud kandidaadid kodanikule valimiskohuslikud. Sealjuures ei anna kodanik valimistel häält ühelegi kindlale kandidaadile, vaid hääletab vastavat kandidaati esitavale rühmitisele-erakonnale. Hääle andmine toimub nimekirjale, nagu see koostatud valimistel esinevate rühmitiste juhtivate organite poolt. Valijal puudub võimalus teha väiksemaidki parandusi või märkusi esitatud kandidaatide nimekirjas¹⁰².

Vaba-kinniste nimekirjade süsteemi puhul toimub valimine samuti põhimõttel, et valija hääletab temale valimiseks esitatud nimekirjale. Valija on seotud temale valimiseks esitatud kandidaatidega, kuid ta saab esitatud kandidaatide suhtes valimistel enam-vähem vabalt käituda. Ta võib esitatud kandidaatide järjekorda muuta¹⁰³, esitatud kandidaatide nimekirjast mõnda kandidaati kustutada¹⁰⁴, kandidaati ühest nimekirjast asendada uuega teisest nimekirjast¹⁰⁵ või ka esitatud kandidaatide nimekirja täiendada kandidaadiga mõnest teisest nimekirjast¹⁰⁶. Järelikult ka selle süsteemi esitatud kujul kasustamisel on tavaline valija-kodanik lõpptulemusena eelvalimiste toimetamisest tunduvalt kõrvaldatud. Ka siin on kodaniku valimistest osavõtmisel valimisteks esitatud kandidaadid kodanikule valimiskohuslikud. Samal ajal on valijale siiski võimaldatud vähem vastuvõetavaid kandidaate asendada vastuvõetavamatega. Kandidaatide

¹⁰² Kinniste nimekirjade süsteemist on kaasajal üldiselt loobutud. Kasustamisel Itaalias saadikutekoja valimistel 1928. a. alates.

¹⁰³ Oli kasustamisel näit. Eestis 1934. aastani.

¹⁰⁴ Kasustamisel näit. Bulgaarias. — Vt. Braunias, *op. cit.*, I, lk. 38 jj.

¹⁰⁵ Kasustamisel näit. Lätis (ühes arvatud saeima viimased valimised).

¹⁰⁶ Kasustamisel näit. Itaalias 1919. a. valimisseaduse alusel.

ümberpaigutamised võivad aga toimuda ainult valimistel esinevate rühmitiste nimekirjades esitatud kandidaatide piirides.

Kui vaba-kinniste nimekirjade kasustamisel üldpõhimõttena püsima jäävad valimistel konkureerivate rühmitiste poolt esitatud kandidaatide nimekirjad, siis

lahtiste nimekirjade süsteemi rakendamisel on valijale-kodanikule antud täieline vabadus kandidaatide nimekirjade koostamisel. Valija võib suvaliselt koostada uue kandidaatide nimekirja, kasustades selleks valimistel konkureerivate rühmitiste kandidaatide nimekirju, kui ka esitades omalt poolt kandidaate, mis ei esine üheski konkureerivate rühmitiste poolt esitatud nimekirjas¹⁰⁷. Valija-kodanik saab selle süsteemi rakendamisel osa võtta eelvalimiste toimetusest mõeldavalt maksimaalses ulatuses.

Lõppvalimiste teostamise mooduste suhtes omab kesksemat tähtsust nimekirjalise valimise kõrval

valimine hääle osatähtsuse arvestamisega eventuaalsuse põhimõtte alusel. See süsteem, mis on tuntud ka ülekantava üksikhääle süsteemina (*the system of the single transferable vote*), on rajatud valija-kodaniku õigusele kindlaks määrata võistlevate kandidaatide eelistusjärjekord. Valimisedeli äraandmisel peab valija-kodanik märkima kandidaadi, keda tema soovib näha esimesena valitud, edasi teisena, kolmandana jne. Märgeb valija näit. ainult ühe või kaks kandidaati, siis valimistulemuste arvutamisel järeldatakse, et see valija on esitatud nimekirjast nõus valima ainult vastavalt üht või kaht kandidaati ja tema häält arvestatakse ainult nende kandidaatide suhtes. Märgeb aga valija eelistusjärjekorra kõigi antud nimekirjas esinevate kandidaatide suhtes, siis arvestatakse tema häält eventuaalselt kõigi vastavas nimekirjas esinevate kandidaatide suhtes. Sealjuures omab iga valija ikkagi ainult üht häält.

Hääletamisedelina on kasustatav kandidaatide nimekiri, kusjuures vastavad nimekirjad on koostatavad kahel põhimõttel. Sääraste nimekirjadena võidakse kasustada iga valimistel esineva rühmitise kandidaatide nimekirja — s. o. nimekirju esineks valimistel niisama palju, kui vastavas ring-

¹⁰⁷ Praktiliselt vähe kasustamist leidnud. — Vt. Braunias, *op. cit.* II, lk. 224 j.

konnas esineb valimistel võistlevaid rühmitisi. Teise moodu- sena on kasustatav, et kõikidest konkureerivatest nimekirja- dest koostatakse ühine nimekiri (soovitatav kandidaatide nimede tähestikulises järjekorras), s. o. vaatamata valimistel võistlevate rühmitiste arvule esineb valimistel igas valimis- või hääletamisringkonnas ainult üks kandidaatide nimekiri. Mõlema mooduse puhul on võimalik, et valija vastavat nime- kirja täiendab veel omalt poolt mõne kandidaadiga ja et ta säärast kandidaati eelistab temale esitatud kandidaatide seast.

Olenevalt kandidaatide nimekirjade koostamise moodu- sest on kasustatavad erinevad alused iga üksiku antud hääle arvestamise suhtes. Kasustatakse valimisedelitena valimistel esinevate rühmitiste eri nimekirju, siis on mõeldav, et hääle andmisega teatavas nimekirjas esinevale kandidaadile loe- takse hääle antuks ka vastavale rühmitisele¹⁰⁸. Kohtade arv parlamendis määratakse vastavale rühmitisele proportsio- naalselt sellele rühmitisele kogu riigis antud häälte arvuga, vastavalt neil valimistel esinevate kõikide rühmitiste nime- kirjadele kokku antud häälte üldsummaga. On valijale antud õigus esitatud kandidaatide nimekirja täiendada, siis tuleb siinmainitud arvust maha arvata nimekirjade täienda- mise korras esitatud kandidaatidest valitud isikute arv, kui vastavad isikud ei kuulu sama rühmitise koosseisu. Üksik- kandidaatide valitavuse saadud arvu piirides otsustab kandi- daatide eelistusjärjekord, nagu see valijate poolt kindlaks määratud. Et ära hoida häälte killunemist kandidaatide vahel ja et eelistusjärjekord, nagu see valijate poolt määratud, omaks sisulist tähtsust, selleks tuleb miinimumini piirata võistlevate kandidaatide arvu¹⁰⁹. Samuti peab vastav riik moodustama valimistulemuste arvutamisel ühe valimisring- konna, nagu seda on kaitsenud ka eventuaalsuse põhimõtte rakendamise algatajad ja arendajad *Andrae* ja *Hare*¹¹⁰.

Kasustatakse valimisedelina kõikide vastavas hääleta- mis- või valimisringkonnas esinevate kandidaatide ühist nimekirja, siis on puhttehnilisest olukorrast tingituna eelda-

¹⁰⁸ Vrd. *Decker*, *op. cit.*, lk. 46 jj. — *Braunias*, *op. cit.*, II, lk. 197 jj., 228 jj.

¹⁰⁹ Eelistusjärjekorra määramise tulemuste suhtes omab olulist tähtsust nimekirja valimisjagaja. Teatavamääralise kergenduse annab siin *Droop* ja *Hagenbach-Bischoff*'i kvotienti kasustamine.

¹¹⁰ Vt. *Braunias*, *op. cit.*, II, lk. 207 jj.

tav, et valimistulemused arvutatakse üksikringkondade järgi ja proportsionaalsuse põhimõtte kuulub rakendamisele üksikringkonna piirides¹¹¹.

Valimistulemuste arvutamisel määratakse selle mooduse rakendamisel esijoones kindlaks valimisringkonna valimisjagaja. Valimisjagaja saadakse kas puhtmatemaatiliste reeglite alusel või kasustatakse selleks Droop'i ja Hagenbach-Bischoffi kvotienti¹¹², s. o.

$$Q = \frac{S}{p+1} \quad \text{Edasi}$$

määritellakse kandidaadid, kes ja kui mitu korda on valijate poolt märgitud esimese kandidaadina. Valituks loetakse esijoones kandidaadid, kes esikandidaadina esinevad, s. o. kes on esimesele kohale märgitud, valimisjagaja ulatuses või rohkem korda. On mõni kandidaat valijate poolt esimesena märgitud rohkem korda, kui seda nõuab valimisjagaja, siis jaotatakse sellele kandidaadile ülemääraselt antud hääled teiste kandidaatide vahel proportsionaalsuse põhimõtte alusel ja vastavalt nende kandidaatide eelistusjärjekorrale¹¹³. Osutub aga näit., et ükski nimekirjas esinev kandidaat ei saa esikandidaadina vajalikku arvu hääli, s. o. valimisjagaja ulatuses, või et sääraseid kandidaate on vähem, kui vastavas valimisringkonnas valitakse parlamendiliikmeid, siis toimub eelmainitud hääle jagamine vastassuunaliselt. Jagamisele kuuluvad hääled, mis on antud kandidaadile, kellel on kõige väiksem arv esikoha hääli. Säärane jagamine toimub, kuni on täidetud kõik vastavas ringkonnas valimisele kuuluvad parlamendiliikmete kohad¹¹⁴.

Nagu eelöeldust nähtub, on hääle osatähtsuse arvestamisel eventuaalsuse põhimõtte alusel nimekirjalise valimise puhul antud võimalus ühendada proportsionaalsuse printsiipi majoritaarsuse printsiibiga. Sealjuures leiab kasusta-

¹¹¹ Kasustamisel Irimaal. — Vt. *nota* 108.

¹¹² Q — kvotient, S — hääle üldsumma, p — parlamendiliikmete arv, mis valitakse vastavas valimisringkonnas. — Vt. Velihov, *op. cit.*, lk. 15 jj., 21 jj.

¹¹³ Andrae poolt soovitatud valimistulemuste arvutamise korda, mis erineb siintoodud arvutamise korrast, vt. Braunias, *op. cit.*, II lk. 207 jj.

¹¹⁴ Vt. valimistulemuste arvutamine Irimaal, i. Braunias, *op. cit.*, I, lk. 274 jj.; Decker, *loc. cit.*

mist just majoritaarsuse printsiibi positiivne külg, kuna selle printsiibiga seoses olevad negatiivsed nähtused siin peaaegu üldse mõjule ei pääse. Valimistulemuste üldresultaadid arvutatakse proportsionaalsuse printsiibi alusel, kuid valimistel võistlevatest kandidaatidest loetakse valituks need, kes on saanud hääli valimisjagaja ulatuses. Olenevalt sellest, kas valimistel esinevad mitmed iseseisvad rühmitised kandidaatide eri nimekirjadega või koostatakse kõikide võistlevate kandidaatide nimekirjadest ühine nimekiri, omab kesksemat tähtsust kord proportsionaalsuse, kord majoritaarsuse printsiip¹¹⁵. Edasi võimaldab see kombinatsioon mõeldavalt maksimaalses ulatuses ühendada üksikisiku valitavust nimekirjalise valimisega¹¹⁶.

§ 10. Valimissüsteemide õiguspoliitiline hinnang. Asudes ühe või teise valimissüsteemi rakendamisele peab teadlik olema eriti vastavate süsteemide varjukülgedest. Eelkõige tuleb aga arvestada, kas ja millised piirjooned selles süsteemide valikus ette kindlaks määravad vastava riigi põhiseaduslikud normid. Alles seejärel saame üht või teist valimissüsteemi hinnata õiguspoliitilisil kaalutlusil, kui mitte asuda seisukohale, et teatavad õiguspoliitilised kaalutlused tingivad ka põhiseaduslikkude normide muutmise. Üldpiirjooned on aga siingi ette kindlaks määratud vastava riigi valitsemisvormi aluspõhimõtetega, mis omakorda võivad tingitud olla väga mitmesuguseist sotsiaalpoliitilistest asjaoludest, nagu on seda näit. vastava riigi rahva vaimse arenemise tasapind ja poliitiline kasvatus.

Püüdes vastata küsimusele, millised põhimõtted on kasustatavad Eestis konkreetse valimissüsteemi valikul, peame vastavalt eelkäsiteldule andma enne vastused reale n. ö. õiguspoliitilistele eelküsimustele¹¹⁷.

Esiteks, kas Riigikogu valimistel on ainsaks eesmärgiks ametisse seada legislatiivfunktsiooni teostav organ, või tuleb Riigikogu valimisega siduda veel mõningaid õiguspoliitilisi eri ülesandeid ja kui, siis missuguseid. Vastusest sellele küsi-

¹¹⁵ Vt. *nota* 113, 114.

¹¹⁶ Vrd. ka Belgias kasutamist leidnud valimissüsteemi tulemusi. *Velihov*, *op.cit.*, lk. 50 jj. — *Braunias*, *op. cit.*, I, lk. 24 jj., II lk. 226 j.

¹¹⁷ Siinkohal ei või aga unustada, et teatavad põhimõttelised vastused dikteerib meile ette Põhiseadus. —

Vt. ülalpool §§ 5 ja 6.

musele võib oleneda vastus järgmisele küsimusele: kas tahame oma valimissüsteemi rajada majoritaarsuse või proportsionaalsuse printsiibile. Vastanud eelmainitud küsimusele, peame veel vastama, millises ulatuses tahame kodanikele võimaldada osavõtmise eelvalimiste toimingust. On esitatud küsimusele kindlad vastused antud, siis on seega ka valitud valimiste põhisüsteem ühes erisüsteemi tunnustega ja tegeliku valimiskorra üksikasjaline normimine kujuneb edasi peamiselt tehniliseks tööks, mis peab loomulikult samuti toimuma põhiseaduslike normidega antud põhimõtete pärselt. Selles töös saame tänuväärseid juhiseid teiste riikide praksisest, kusjuures peab aga ette vabanema teadmised, nagu peaksime kasutamisele võtma ainult mõnes teises riigis juba „proovitud“ valimissüsteemi.

1. Parlamentaarse riigivalitsemiskorra püsimisel võib parlamendi valimisseaduse väljamisel mõjustada konkreetse valimissüsteemi valikut esijoonel soov: korraldada parlamendi valimised sääraselt, et hiljemini oleks võimalik eriliste raskusteta ametisse seada kabinett, kellel püsiv toetus parlamendi enamuse seas. Selle saavutamiseks on mõeldav kasutada majoritaarsuse printsiibile rajatud valimissüsteemi. Et aga seda printsiipi Eestis rakendama asudes peab teadlik olema valimistel konkureerivatest mitmetest rühmitistest, siis on soovitatavad tulemused saavutatavad ainult juhitud, kui valimistulemuste lõppresultaatide arvutamiseks kogu riik moodustab ühe valimisringkonna. Edasi peab Eesti oludes ette arvestama tõsiasja, et valimistulemuste arvutamisel tuleb leppida relatiivse enamusega¹¹⁸. Selle süsteemi rakendamisega seoses olevate puuduste juures peatusime eespool¹¹⁹. Siinkohal olgu aga juurde lisatud, et see süsteem, s. o. kui valimistulemuste lõppresultaatide arvutamiseks kogu riik moodustab ühe valimisringkonna, eeldab normaalkorras valimiste korraldamist kinniste nimekirjade järgi, siis temaga seltsivad ka viimasega seoses olevad puudused maksimaalses ulatuses.

Teise võimalusena siinmainitud riigi eripoliitilise soovi teostamiseks on kasustatav proportsionaalsuse printsiip, sidu-

¹¹⁸ Vrd. majoritaarsuse printsiibi rakenduse tulemusi Prantsusmaal. Vt. *nota* 88.

¹¹⁹ Vt. § 8.

des seda preemia süsteemiga¹²⁰. Preemia süsteemi suureks puuduseks on aga tema tulemuste jubuslikkus ja mitme suurema rühmitise valimistel esinemisel valimisvõitluse teravnemine. Lisaks sellele riivab preemia süsteem kahtlemata suuremal määral kodaniku õiglustunnet. Sääraste süsteemide rakendamisel ei saa loomulikult ka püsima jääda valija-kodaniku hääleõiguse ühetaolisus materiaalses mõttes.

Iseküsimus on siinjuures, kuivõrra otstarbekohane on normaalses olukorras, ka riigi parlamentaarse valitsemiskorra puhul, püüda vabaneda parlamendi väiksematest rühmitistest, mis on paratamatuks tulemuseks nii majoritaarsuse printsiibi rakendamisel eelkäsitletud kujul, kui ka preemia süsteemi kasustamisel kabinetile parlamendis enamuse kujundamise motiivil¹²¹.

Lähtume parlamendi valimiskorra normimisel soovist, et parlamendis peavad peegelduma ka riigi kodanikkonna erisulised huvid vastavalt nende esinemise sagedusele ja pingele rahva seas, siis, käsitades rahvast tervikuna, on ainsaks võimaluseks, et parlamendi valimise korra normimisel lähtume proportsionaalsuse printsiibist selle mõeldavalt puhtamal kujul¹²².

2. Eelöeldust selgub, et valimiste põhisüsteemi valimisel ei oma seevõrra olulist tähtsust ühe või teise süsteemi tegeliku rakendamise võimalused ja vastava süsteemi rakendamise tehniline teostamine, kui just need õiguspoliitilised kaalutlused, millest lähtudes sõltub parlamendi koosseisu ühe- või teissugune komplektimine. Vastavalt sellele ei esine — muude võrdsete tingimuste püsimisel — majoritaarsuse või proportsionaalsuse printsiibi rakendamise küsimus seevõrra parlamendi valimiste otstarbekuse küsimusena, kui aluslähtekohana küsimuse otsustamisel, kes peavad esinema riigis normaalkorras üldnormide loojana. Sellega seoses tõusetub uus probleem: kuidas esitada neid „kes“ kodanikkonnale hindamiseks, s. o. eelvalimiste korraldamise ja teostamise probleem.

¹²⁰ Vt. *nota* 76. — Preemia süsteemi kasustamist meil ei võimalda kehtiv Põhiseadus.

¹²¹ Vrd. Schelcher, *op. cit.*

¹²² Kahtlemata võivad parlamendi valimise moodust mõjustada ka veel mõningad teised õiguspoliitilised kaalutlused, nagu seda näeme näit. kaasaja Itaalias.

3. Nagu tähendatud, on üksikkodanikul eelvalimistest osavõtmine mõeldavalt maksimaalses ulatuses teostatav lahtiste nimekirjade süsteemi rakendamisel. Sisult jääb see õigus siingi peamiselt formaalseks õiguseks, sest panaseeritud nimekirjade kasutamisel, kui vastavat õigust kasustatakse üksikkodanikkude poolt organiseerimatult, puudub igasugune reaalne tulemus valimistagajärgede suhtes. Küll võib aga selle tagajärjeks olla, peale valimistulemuste arvutamistöö vaearikkaks muutmise, massiline hääle kaotamine valimisresultaatide arvutamisel¹²³. Sellest on ka tingitud, et vabade nimekirjade süsteem leiab praktiliselt vähe kasutamist¹²⁴ ja olulisemat tähtsust samade põhimõtete teostamiseks omab eventuaalsuse põhimõtte alusel hääle arvestamise süsteem¹²⁵.

Üksiku ülekantava hääle süsteemi rakendamine on kahtlemata seotud praktiliste raskustega, eriti valimistulemuste lõppresultaatide arvutamise suhtes, mis töö on sisult küll peamiselt tehniline töö. Mainitud raskustele vaatamata on Eesti oludes teostatavad siiski hääle eventuaalsuse põhimõttel arvestamise süsteemi mõlemad eelkäsiteldud moodused. Esimese mooduse, s. o. kui valimistel esinevad mitmed kandidaatide nimekirjad ja valimistulemuste arvutamiseks kujundab riik tervikuna ühe valimisringkonna, kasuks räägib asjaolu, et selle mooduse rakendamisel on teostatav proportsionaalsuse printsiip mõeldavalt maksimaalses ulatuses. Puudusena esineb siin valimistulemuste arvutamise — s. o. nende isikute määritlemine, kes loetakse valituks — raskepärasus, eriti siis, kui valijale võimaldatakse valitavaid vabalt üles seada. Seda puudust aitab tunduvalt vähendada, kui võistlevate kandidaatide arv on igas hääletamisringkonnas miinimumini piiratud¹²⁶. Et ära hoida hääle kaotaminekut, on soovitatav, et hääletamisringkonnad oleksid valijate arvult

¹²³ Hääle osaline kaotamine on tavaline üksikisikulise ja nimekirjalise valimise ühisel kasutamisel.

¹²⁴ Vt. *nota* 107.

¹²⁵ Vt. *nota* 114, 116.

¹²⁶ Oleks soovitatav, et ükski rühmitis ei saaks kandidate rohkem esitada kui vastava hääletamisringkonnas elavate valijate häälega parlamendiliikmeid maksimaalselt saaks valida. Tahab valija vastavat kandidaatide nimekirja muuta, siis võib ta kustutada temale vastuvõetamatu kandidaadi ja selle asendada uuega.

võimalikult suuremad. Viimast soovi põhjustab eriti soov: lubada valijaile valitavaid vabalt määrata.

Teise mooduse puhul, s. o. kus riik on valimistulemuste arvutamiseks jaotatud mitmesse valimisringkonda ja igas ringkonnas esineb üks kandidaatide nimekiri, on proportsionaalsuse printsiip, nagu tähendatud eespool, rakendatav üksikvalimisringkonna piires. See moodus võimaldab aga toimida põhimõttel: proportsionaalsuse printsiibi rakendamine valimissüsteemi alusena on hea, üksikkandidaadi valimisel majoritaarsuse printsiibi rakendamine on parem. Et võimaldada majoritaarsuse printsiibi ja proportsionaalsuse printsiibi koosrakendamist ja samuti kasutada üksikisiku valitavuse põhimõtet koos nimekirjalise valimisega, on ka selle mooduse puhul nõutav võistlevate kandidaatide arvu piiramine miinimumini. Valimistulemuste arvutamistöö kergendamiseks peavad valimisringkonnad olema aga siin võimalikult väikesed. Et sealjuures saaks püsima jääda üksiku hääle ülekandmise põhimõtte rakendamise võimalus, siis on nõutav, et iga ringkond valiks mitte vähem kui kaks parlamendiliiget; normaalne oleks kolm kuni neli parlamendiliiget.¹²⁷ Seega valitakse Eestis Riigikogusse 50 liiget, siis selle mooduse kasustamisel ei või valimisringkondi olla alla 25, normaalne oleks, et valimisringkondi oleks umbes 15.

4. Proportsionaalsuse printsiibile rajatud valimissüsteemi rakendamine ülekantava üksiku hääle arvestamise põhimõttel osutub tegelikult ka selle süsteemi lihtsustatud kujul küllalt raskepäraseks. Teisest küljest ei saa eitada proportsionaalsuse printsiibi positiivseid omadusi ega ka unustada selle printsiibiga lahutamatus seoses olevaid õiguspoliitilisi põhimõtteid. Samuti ei võiks kaasajal, eriti demokraatliku valitsemiskorraga riigis, eitada vajadust anda valijale-kodanikule võimalus soovi korral valitavaid ise määrata. Kõige selle juures arvesse võttes ka Riigikogu liikmete väikest arvu võiks Eestis proponeerida Riigikogu valimistel hoopis lihtsama valimissüsteemi rakendamist.

Riigi territoorium tuleks jaotada valimisõiguslike kude kodanikkude arvu järgi 50 võrdsesse hää-

¹²⁷ Valitakse iga ringkonna järgi ainult üks parlamendiliige, siis muutub see süsteem sisult majoritaarsuse printsiibi rakendamiseks, kusjuures tõenäoselt tuleb pealegi arvestada relatiivset enamust.

letamisringkonda¹²⁸. Igas vastavas ringkonnas saab iga valimistel esinev iseseisev rühmitis kandideerida ainult ühe kandidaadiga. Hääletamis- (resp. valimis-) sedelina kasutatakse kõigi vastavas ringkonnas valimisteks esitatud kandidaatide ühist nimekirja. Valimistel saab valija-kodanik hääle anda ainult ühele kandidaadile¹²⁹, tähistades seda kandidaati selleks määratud vastava märgiga. Ei ole valija nõus valima ühtki esitatud kandidaatidest, siis võib ta ühe esitatud kandidaatidest kustutada ja selle asendada uuega kas mõne teise hääletamisringkonna kandidaatide nimekirjast või ka valimistel mitte esineva kodaniku nimega. Valimistulemuste arvutamiseks moodustab riik ühe valimisringkonna ja riigikoguliikmete kohad jaotatakse valimistel esinevate rühmitiste vahel proportsionaalselt nende rühmitistele — läpsamini, vastavate rühmitiste üksikkandidaatidele — valimistel antud häältega. Valituks loetakse üksikkandidaadid selles järjekorras, nagu neile ühes või teises ringkonnas individuaalselt üldsummas hääli antud.

Selle süsteemi kasustamisel oleks garanteeritud proportsionaalsuse printsiibi puhtakujuline rakendamine. Teiseks oleks võimaldatud valijaile vabalt otsustada ülesseatud kandidaatide suhtes, seega võimaldatud ka võistlevate kandidaatide selektsioon koos üksikisikulise ja nimekirjalise valitavuse koosrakendamisega. Kolmandaks oleks selle mooduse puhul teatavamääraliselt kasustamisele võetud ka majoritaarsuse printsiip, sest valituks osutuvad siis üldiselt kandidaadid, kuigi mitte kõik, kes vastavas hääletamisringkonnas saanud vähemalt relatiivse enamuse¹³⁰.

Loomulikult tõusetub ka selle süsteemi puhul teatavaid raskusi, eriti kandidaatide suhtes, kes püstitatakse valijate poolt valimiste ajal. Nendele kandidaatidele antud häälte

¹²⁸ Samane jaotus oleks vaja teostada majoritaarsuse printsiibi rakendamisel. — Vt. ka *nota* 81 ja 85. — Vrd. Kliimann, Üleminekuaja konstitutsionaalseid akte, I., "Õigus" 1933, lk. 393 jj.

¹²⁹ Hääli loetakse ühtlasi antuks ka vastavale rühmitisele, kuhu kuulub hääle saanud kandidaat.

¹³⁰ Majoritaarsuse ja proportsionaalsuse printsiibi koosrakendamise suhtes vrd. ka Taanis (Braunias, *op. cit.*, I, lk. 52 jj., II, lk. 235 jj.) ja Klaipeda piirkonnas (Klaipėdos Krašto Valdžios Žinios — Amtsblatt des Memelgebietes 1927, 25 ja 1935, 83) kasustamisele võetud valimissüsteeme.

kadumamineku vältimiseks on mõeldav neist valimistulemuste arvutamisel konstrueerida kunstlikult eri rühmitis -- „organiseerimatute rühmitis“. Et sääraselt konstrueeritud rühmitise puhul on kujuteldav, et valituks võib osutada kandidaat, kes valimistel hääli saanud näit. kümme korda vähem, kui mõne organiseeritud rühmitise valimata jäänud kandidaat, siis osutub vajalikuks kindlaks määrata häälte arvu miinimum, mis peab olema antud „organiseerimata rühmitise“ kandidaadile, et seda lugeda valituks¹³¹. Edasi vajab lahendamist küsimus, kuidas selle süsteemi rakendamise puhul täita riigikoguliikmete kohad, mis vabanevad enne Riigikogu legislatuuriperioodi lõppu. Et alles hoida selektsiooni paremat võimalust ja arvestada valijate poolt valimistel kandidaatide suhtes tehtud hinnangut, peaks loobuma nende kandidaatide hiljemini Riigikogusse kutsumisest, kes valimistel esinesid, kuid osutusid mittevalituks. Legislatuuriperioodi kestel vabanenud riigikoguliikmete kohad tuleks täita juba valimistel selleks määratud kandidaatidega. Vastavate kandidaatide valimine toimuks samaaegselt Riigikogu valimisega ja samadel alustel.

Siinesitatud valimissüsteem on üldjooneline ja seda on võimalik täiendada ka mõne teise põhimõtte alusel¹³².

Abikaasade varavahekord Tsiviilseadustiku 1935. a. eelnõu järgi.

Hugo Vihalem.

Kuigi Tsiviilseadustiku 1935. a. eelnõu suuremate reformidega on suhteliselt tagasihoidlik, on siiski üksikud institutid täiesti ümber korraldatud, kehtiva BES alustest lõplikult loobudes. Näib, et TS väljatöötamise komisjon on seda teinud osalt välise surve tõttu. Kui 1926. a. eelkava perekonnaõiguse osa püsib veel üldjoontes BES alusel, siis

¹³¹ Sama põhimõtet on mõeldav rakendada ka organiseeritud rühmitiste kandidaatide suhtes, kuigi selleks puudub eriline vajadus (vt. *nota* 129), küll peaks aga häälte kaotamineku vältimiseks soovutama osaliselt kasutamisele võtta hääle eventuaalsuse põhimõttel arvestamise printsiipi.

¹³² Vt. *nota* 131. — Käesoleva kirjutise sihiks oli anda vaid üldisi lähtekohti valimisõiguse *de lege ferenda* käsitlemiseks. Esitatud üldpõhimõtete konkretiseerimine vajaks erikirjutist, mis oleks aga mõeldav alles siis, kui on juba selgunud, millise süsteemi kasuks liisk on langetatud.

1935. a. eelnõu on siin reformidega hoopis radikaalsem, kusjuures tundub suurel määral naisorganisatsioonide aktsiooni mõjustusi, kes 1930. a. alates on järjekindlalt taotelnud perekonnaõiguse reformimist mehe ja naise üheõiguse ja üheväärsuse alusel. Kuivõrra need nõudmised eelnõus teostamist on leidnud, selgub alles eelnõu vastavate osade üksikasjalisest analüüsist.

Järgnevalt püüame anda ülevaate abikaasade varalistest vahetõrjadest TS eelnõu järgi ja sellest, mis seal praktiliseerivale juristile silma torkab.

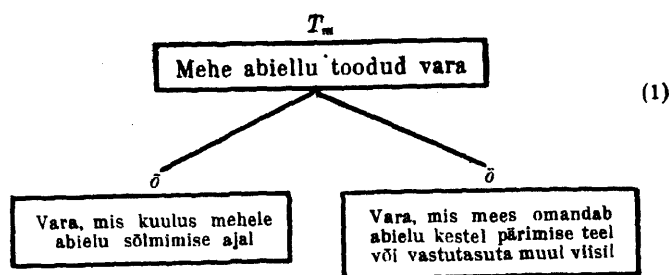
I. Vara liigid.

Perekonnaõiguse esimese osa („Abielu“) viies peatükk („Abikaasade varaõigus“) koosneb kuuest jaost: 1) Vara liigid, 2) Varavahekordadest üldse, 3) Varasoetus, 4) Varaühendus, 5) Varaühisus ja 6) Varalahusus. Sellest võiks järeldada, et esimene jagu („Vara liigid“) on ühine kõikidele varasüsteemidele (varasoetus, varaühendus, varaühisus ja varalahusus). Ometi ei ole see nii. Tutvudes jagudega 3—6 näeme, et üksikud varaliigid on mitmes varasüsteemis erimõistega ja eriulatusega, kuna mõned üksikutes varasüsteemides esinevad varaliigid puuduvad hoopis esimeses jaos, nii et viienda peatüki esimene jagu on kohaldatav õieti ainult varasoetuse süsteemi juures ja peaks järelikult sel kujul, nagu ta eelnõus redigeeritud, kuuluma ühe „jaotisena“ kolmandasse jakku.

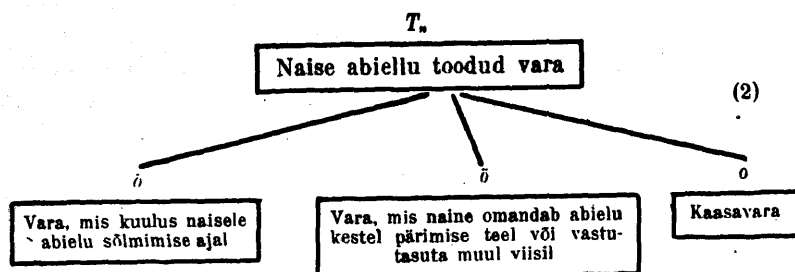
Vaadeldes üksikuid varaliike võib tähele panna järgmist:

1) Abiellu toodud vara (T) on mehe ja naise varanduses isesuguse koosseisuga. Tarvitades graafilist meetodit saame järgneva pildi (§§ 276, 277)

mehe suhtes:

naise suhtes:

Jälgides abiellu toodud vara õiguslikku seisundit üksikutes varasüsteemides näeme, et varasoetuse puhul märgitakse abiellu toodud varast ainult kaasavara, mis läheb mehe valitsemisele (§ 295 lg. 2). Teised osad naise abiellu toodud varast (õ ja ö) jäävad naise enese valitseda (§ 292). Seega võib öelda, et varasoetuse juures „abiellu toodud vara“ kui ühtlane mõiste puudub.

Varaühenduse puhul kuulub mõlema abikaasa abiellu toodud vara „abieluvara“ hulka (vt. allpool), kuid jääb vastava abikaasa omandiks. Et kogu abieluvara on mehe valitsemisel (§ 316), siis on mehel ka naise kogu abiellu toodud vara kohta valitsemise ning kasustamise (§ 319) õigus. „Abiellu toodud vara“ on siin ühtlane ja tervikuline mõiste; üksikuid sellesse varaliiki kuuluvaid osi (õ, ö, o) eraldi ei mainitagi.

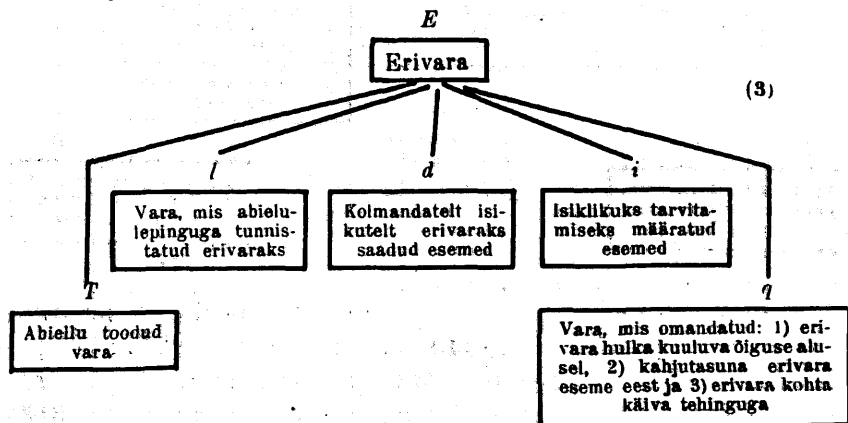
Varaühisuse süsteemis moodustab abiellu toodud vara omaette liigi ainult siis, kui varaühisus kehtib vaid soetatava vara kohta (§ 332). Sel korral loetakse abiellu toodud vara vastava abikaasa erivaraks (§ 332 lg. 3); on aga varaühisus teostatud kogu varanduse kohta, sulavad mõlema abikaasa abiellu toodud varad ühisvara hulka.

Varalahususe korral näeme jällegi, et naise abiellu toodud vara ei ole ühtlane mõiste: kaasavara on tavaliselt mehe valitsemisel (§ 352 lg. 2), kuna teised osad sellest varaliigist on naise enda valitseda ja kasustada (§ 349).

2) Erivara (E) on see osa kummagi abikaasa varast, mis ei kuulu teise abikaasa valitsemisele ega kasustamisele. Mingipärast on aga erivara hulka arvatud ka kaasavara (§ 280), olgugi et (nagu eespool nägime) kaasavara on tava-

liselt mehe valitseda. Seadus (§ 280) ei ütle küll selgel sõnal, kelle erivara hulka kaasavara kuulub, kas ta on mehe või naise erivara, — võib ainult oletada, et ta nagu peaks olema ikka naise erivara. Et kaasavara kuulub aga ühtlasi ka naise abiellu toodud vara hulka (§ 277), siis tekib iga üksiku varasüsteemi juures raskesti lahendatav küsimus, missuguse varaliigi kohta käivaid reegleid kaasavara suhtes kohaldada: kas neid, mis mõeldud erivara, või neid, mis ette nähtud naise abiellu toodud vara kohta (kui viimane ei moodusta erivara). Milline on erivara koosseis, seda esimene jagu („Varaliigid“) ei näita. Järgmistest jagudest näeme, et erivara koosseis on iga varasüsteemi juures isesugune.

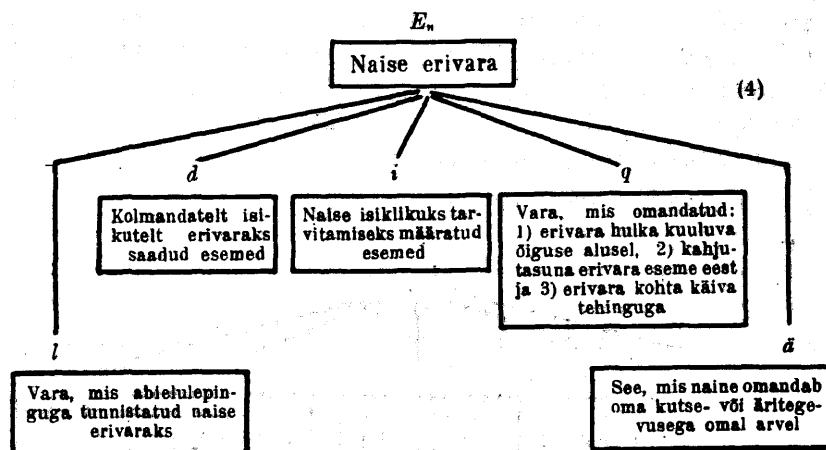
Varasoetuse puhul on kuni varasoetuse vahekorra lõppemiseni õieti kogu abikaasadele kuuluv varandus kas mehe või naise erivara, sest kumbki abikaasa valitseb ise oma varandust teisest abikaasast olenemata (§ 292); ainult kaasavara on mehe valitsemisel, kuid sellele vaatamata jääb ju ka kaasavara ikkagi naise erivaraks (§ 280). Alles varasoetuse lõppemisel tekib erivara kitsamas mõttes. See jaguneb järgmistesse osadesse:

Selle tõttu, et siin esineb ka „abiellu toodud vara“ (vt. eespool), on mehe ning naise erivara koosseis isesugune (naise erivara hulgas figureerib „abiellu toodud varana“ kaasavara). Olgugi et erivara mõiste selles kitsamas mõttes tekib alles varasoetuse vahekorra lõppemisel, soetisvara jagamise otsustamiseks, omistatakse sellele mõistele nagu „tagasiulatuv jõud“: räägitakse erivara esemetest, mis varasoetuse vahekorra kes-

tel on hävinud, kaotsi läinud, ära tarvitatud, võõrandatud või vahetatud (§§ 301, 302), räägitakse ka erivara kohustustest ning koormistest, mis olid olemas juba varasoetuse vahekorra tekkimisel (303), jne.

Varaühenduse puhul tehakse juttu ainult naise erivarast, kusjuures siin selle erivara mõiste on ühest küljest laiem: peale eespool lit. l, d, i, q all tähendatud osade figureerib veel kõik „see, mis naine omandab, oma kutse- või äritegevusega omal arvel“, — teisest küljest aga kitsam: naise erivara hulka ei kuulu tema abiellu toodud vara lit. T (vastuolu § 314 lg. 3, milles viide § 300-le, ja § 315 lg. 1 j. vahel!). Silmas pidades § 314 lg. 2 peaks arvama, et varaühendus mehe erivara ei tunne. Piltlikul kujul oleks naise erivara koosseis järgmine:

Varaühisuse süsteemis erivara reeglipäraselt puudub hoopis (§ 331), ehk olgu siis, et ühisvarast on abielulepingu sõlmimisel üksikud väärtused või nende liigid eraldatud, mis siis vastava abikaasa erivaraks jäävad (§ 333). On varaühisus kehtima pandud ainult soetatava vara kohta (§ 332), siis loetakse erivaraks abiellu toodud vara.

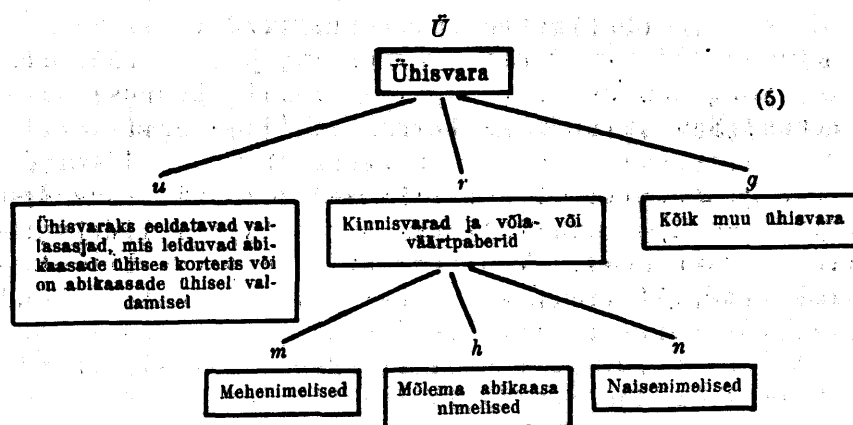
Varalahususe korral on õieti kogu abikaasade varandus kas mehe või naise erivara.

3) Ühisomanduse (Ü) kohta ütleb esimene jagu („Vara liigid“) ainult seda, et sellesse liiki kuuluvaks eeldatakse vallasasjad, mis leiduvad abikaasade ühisel korteris või on abikaasade ühisel valdamisel juhul, kui ei ole tõendus

nende vallasasjade kuuluvuse kohta ühele või teisele abikaasale.

Varasoetuse kui ka varalahususe süsteemis jääbki see varaliik nii kitsapiiriliseks.

Varaühenduse korral on aga ühisvara mõiste laiem: peale eespool-tähendatud vallasasjade kuulub siia kogu abieluvara (vt. allpool), kuidõrra see ei ole naise erivara või abikaasade abiellu toodud vara, mis jääb vastava abikaasa ainuomanduseks. Kui varaühenduse tõttu muutub ühiseks kinnisvara, võib kumbki abikaasa nõuda kinnistusraamatu õiendamist (§ 315). Sellest peab järelutama, et kuigi kinnisvara omandamisel on selge, et omandatav kinnisvara (ükskõik milline asjaõigus) peaks kuuluma ühisvara hulka, võib siiski kumbki abikaasa lasta selle kinnistada ainult oma nimele. Ja tõepoolest, eelnõu teeb vahet kahe suguste kinnisvarade kui ka võla- ning väärtpaberite vahel, kuigi need mõlemad all-liigid kuuluvad ühisvara hulka: 1) need kinnisvarad ja võla- või väärtpaberid, mis on mõlema abikaasa nimel, ja 2) need kinnisvarad ja võla- või väärtpaberid, mis ei ole mõlema abikaasa nimel — s. o. need, mis nimeliselt kuuluvad kas ainult naisele või ainult mehele. Kujutades neid all-liike graafiliselt, saame järgneva pildi:

Milline on siis vahe *m*, *h* ja *n* vahel? Ühisvara on mehe valitsemisel (§ 316), kuid korraldusi, mis ületavad korrapärase valitsemise, ei tohi mees teha ilma naise nõusolekuta (§ 320 lg. 1). On nüüd mees selle reegli vastaselt võõranda-

nud või panditanud m all tähendatud kinnisvarasid või võla- või väärtpabereid, siis jäävad tema sellelaadilised tehingud kolmandate heausuliste isikute suhtes jõusse (§ 320 lg. 2), sest need võisid olla arvamusel, et kõnesolevad objektid kuuluvad kas või mehe abiellu toodud vara hulka, mille käsustamises mees kitsendatud ei ole. Käivad aga niisugused korraldused h alla kuuluvate kinnisvarade või võla või väärtpaberite kohta, siis on need tehingud igal juhul tühised (§ 321). Pisut selgusetuks jäävad gruppi n kuuluvate väärtuste käsustamise tagajärjed. Võiks arvata, et mees neid väärtusi ilma naise lõusolekuta (§ 320 lg. 1) tegelikult võõrandada ega panditada ei saa, sest et kolmandad isikud peaksid kõigepealt huvi tundma selle vastu, kas need naisenimelised väärtused üldse kuuluvadki ühisvara hulka (võib-olla on tegemist naise abiellu toodud varaga või koguni naise erivaraga?). Või võivad nad eeldada naise nõusolekut, kuivõrra nad selle puudumist ei tea (§ 320 lg. 2)? Siin tekib aga veel teine küsimus. Mis siis saab, kui naine ise teeb korraldusi n gruppi kuuluvate väärtuste kohta nii, nagu kuulüksid need väärtused tema erivara hulka? Millisesse seisukorda satuksid sel korral kolmandad isikud?

Kas ei oleks mitte lihtsam, kui vahe gruppide m , h ja n vahel kaotatakse sel teel, et luuakse eeldus: kõik esemed, mille kohta ei ole tõendusi, et nad kuuluksid kas erivara või abiellu toodud vara hulka, on ühisvara, ja selle võõrandamisel või panditamisel on siis nõutav mehe ja naise ühine tegevus? Samuti tuleks sel korral, kui kinnisvarad ja võla- või väärtpaberid muutuvad mõlema abikaasa ühisvaraks (§ 315 lg. 2), nõuda, et need väärtused saaksid ka tõepoolest mõlema abikaasa nimele, kusjuures presumptsioon oleks jällegi ühisvara kasuks. Asjasse puutuvad asutised (kinnistusjaoskonnad, aktsiaseltside juhatused) oleksid siis kohustatud *ex officio* teostama sellekohast kontrolli.

Varaühisuse süsteemis on ühisvara koosseis tavaliselt veel laiem kui varaühenduse puhul. Normaalselt kuulub siia veel mõlema abikaasa abiellu toodud vara kui ka need esemed, mis teiste süsteemide kehtivusel kuuluvad erivara hulka — kuivõrra varaühisust loov abieluleping ei tee erandeid. Kuid siingi esinevad samad grupid, mis varaühenduse juures, järelikult kerkivad üles ka samad kaalutlused, millest jutt eespool (vt. §§ 331 lg. 4 ja 336).

4) Soetisvara (S) esimeses jaos („Vara liigid“) ei mainitagi. See mõiste esineb kolmandas jaos („Varasoetus“) ja viiendas jaos („Varaühisus“), kuid kummaski erimõistega.

Varasoetise puhul on soetisvaraks see puhas varaväärtus, mis kummalegi abikaasale varasoetuse vahekorra lõppemisel pärast erivara ja võlgade mahaarvutust üle jääb. Sellest järgneb, et kummagi abikaasa soetisvara arvestatakse välja eraldi, ja et see arvestus toimub alles varasoetuse lõppemisel. Kui ühe abikaasa soetisvara märgiksime tähega S , kogu tema varanduse brutoväärtuse varasoetuse vahekorra lõppemisel (kogu aktiva) B , sellel lasuvad võlad F , erivara aga E , saaksime järgmise võrrandi:

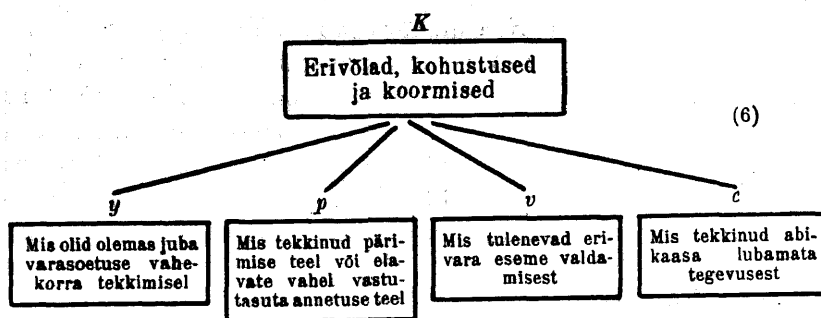
$$S = B - F - E \quad (I)$$

Silmas pidades, et erivara jaguneb varasoetuse vahekorra puhul viide liiki (abiellu toodud vara, erivara abielulepingu alusel jne. — vt. skeem 3), siis — märkides need liigid samade tähtedega, mille all nad esinesid eespool — saame soetisvara võrrandi järgmisel kujul:

$$S = B - F - (E_t + E_i + E_a + E_v + E_g) \quad (II)$$

B kujutab abikaasa varanduse koguväärtust varasoetuse vahekorra lõppemisel: arvesse võetakse ainult nende esemete hind, mis sel momendil olemas. Erivarana (E) arvestatakse aga osalt ka need esemed, mida enam ei ole. Siin tehakse vahet kahesuguste asjade vahel: 1) esemed, mis varasoetuse vahekorra kestel on hävinud või kaotsi läinud (neid arvesse ei võeta) ja 2) esemed, mis varasoetuse vahekorra kestel on ära tarvitatud või võõrandatud (need võetakse arvesse). Kui ei ole tõendatud erivara esemete äratarvitamine või võõrandamine, eeldatakse, et nad on hävinud või kaotsi läinud (presumptioon erivara kahjuks). Soetisvara väljaarvestamisel olemasolevad erivara esemed arvestatakse nende turuhinna järgi varasoetuse vahekorra lõppemisel, äratarvitatud või võõrandatud esemed aga selles turuhinnas, mis neil oli äratarvitamise või võõrandamise ajal.

Eelnõu § 303 järgi tuleb aga abikaasa erivara väärtusest maha arvata ta erivõlad (K). Need jagunevad gruppidesse järgmiselt:

Järgmine paragraaf (§ 304) sisaldab aga nende võlgade, kohustuste ning koormiste loendit, mis erivõlgade liiki ei kuulu.

Sealt näeme, et K_v hulka ei kuulu erivara esemetele varasoetuse vahekorra kestel langevad avalikud kohustused, kindlustusmaksud, harilikud korrashoiu kulud (§ 304 p. 1) ja muud korduvad kulutused, „välja arvatud erivõlgade alusel tasutava kapitali osad ja abikaasa vastutasuta säävutistest või lubamatuid tegudest tekkinud kohustuste täitmine“ (§ 304 p. 5), ja et erivõlgadena ei võeta arvesse erivõlgade % % (§ 304 p. 4). Milleks on aga tarvis siin mainida abielulise kooselamise ülalpidamiseks tehtud kulusid (§ 304 p. 2) ja ühistele alanejatele nende abiellumisel tehtud annetusi (§ 304 p. 3), jääb arusaamatuks, sest et need on säärasead kohustused, mis ei mahu ühegi erivõla liiki alla (§ 303) ega saaks seetõttu niikuinii erivõlana arvesse tulla. Kordamisena tundub § 304 p. 5 lõpp (kahekordne negatsioon!), sest lubamatust tegevusest tekkinud kohustused on ju sõnaselgelt ette nähtud § 303 p. 3 — ei ole ju sisuliselt vahet selles, kas säärane võlg kuulub tasumisele korruga või osade kaupa.

Praegusel kujul §§ 303 ja 304 ei täienda üksteist, vaid on mõlemad iseseisvad, ega ole sugugi soovitatav anda ühe mõiste kohta kaks definitsiooni — ühe jaatava ja teise eitava: tõlgendades mõlemaid paragraafe *a contrario* saame lahku minevad tulemused.

Arvestades § 303 nõudeid täiendame eespool toodud võrrandit (II) järgmiselt:

$$S = B - F - [(E_t + E_l + E_a + E_i + E_g) - (K_y + K_p + K_v + K_c)] \quad \text{(III)}$$

Eelnõu § 303 viimase lõike järgi tuleb erivara väärtusest maha arvutada ka varasoetuse vahekorra kestel kustu-

tatud erivõlg, kui abikaasa seda ei ole tasunud erivara arvel. See on ka täiesti loogiline. Siin on kaks võimalust: 1) erivõlg on tasutud erivara arvel ja 2) erivõlg on tasutud, kuid mitte erivara arvel. Vaatleme neid mõlemaid juhtumeid eraldi.

1) Kui võlg on tasutud erivara arvel, siis võis see toimuda ainult sel teel, et erivarast võõrandati midagi ja saadud vastutasu läks siis erivõla katteks (erivara tulud omakorda erivara ei moodusta, nii et nendest tuludest oleks võinud tasuda erivõlga „erivara arvel“). Et aga võõrandatud erivaraesemed võetakse soetisvara kindlakstegemisel arvesse (§ 302 lg. 1), siis figureerib ka erivõla katteks võõrandatud erivara eseme väärtus E all edasi. Kui nüüd erivarast veel maha arvaksime erivara arvel tasutud võla, siis soetisvara kunstlikult väheneks selle erivõla summa võrra.

2) Kui aga erivõlg on tasutud mitte erivara arvel, vaid üldisest varandusest (mille tõttu varasoetuse lõppemiseks on vähenenud B või suurenenud F), siis peame loomulikult E -st maha arvama selle erivõla summa, muidu soetisvara kunstlikult väheneks selle summa võrra.

Vahemärkusena peaks siin tähendama, et § 304 p. 5 järgi varasoetuse ajal erivõlgade alusel tasutud kapitali osad tuleks (kahekordse negatsiooni tõttu) nagu igal juhul (tasutud) erivõlgadena arvesse võtta. See ei oleks aga kokkukõlas § 303 viimase lõikega, mille järgi erivarast arvatakse maha kustutatud erivõlg üksnes siis, kui abikaasa seda ei ole tasunud erivara arvel. Selle tõttu tuleks § 304 p. 5 lõpposa, alates sõnadest „välja arvatud...“, maha kustutada.

Lõpptulemusena näeme, et soetisvara kindlakstegemisel võetakse arvesse mitte üksnes erivara võõrandatud ja äratarvitatud esemed, vaid ka juba tasutud erivõlad, kui tasumine ei ole toimunud erivara arvel. Märkides varasoetuse vahekorra kestel kustunud erivõla, mille tasumine pole toimunud erivara arvel, K_j , täiendame võrrandit (III) järgmiselt:

$$S = B - F - [(E_t + E_i + E_d + E_s + E_q) - (K_y + K_p + K_v + K_o) - K_j] \quad (IV)$$

Eelnõus on aga veel üks norm, mida soetisvara kindlakstegemisel tuleb arvesse võtta. Erivara väärtusest tuleb nimelt maha arvutada ka see väärtus, mille võrra abikaasa vara-

soetuse vahetõrrega kestel oma varandusest sihilikult vähendas selleks, et teine abielupool ei saaks osa jagamisest tulevast soetisvarast. Kui säärane varanduse sihilik vähendamine ületab erivara puhasväärtuse, siis tuleb vahe arvata soetisvara kasuks. Märkides sihilikult kõrvaldatud varanduse väärtuse tähega X, kujuneks meie võrrand järgmiseks:

$$S = B - F - \{[(E_t + E_l + E_a + E_i + E_q) - (K_y + K_p + K_v + K_c) - K_j] - X\} \quad (V)$$

Avades sulud muutuks selle võrrandi kuju järgmiseks:

$$S = B - F - E_t - E_l - E_a - E_i - E_q + K_y + K_p + K_v + K_c + K_j + X \quad (V)$$

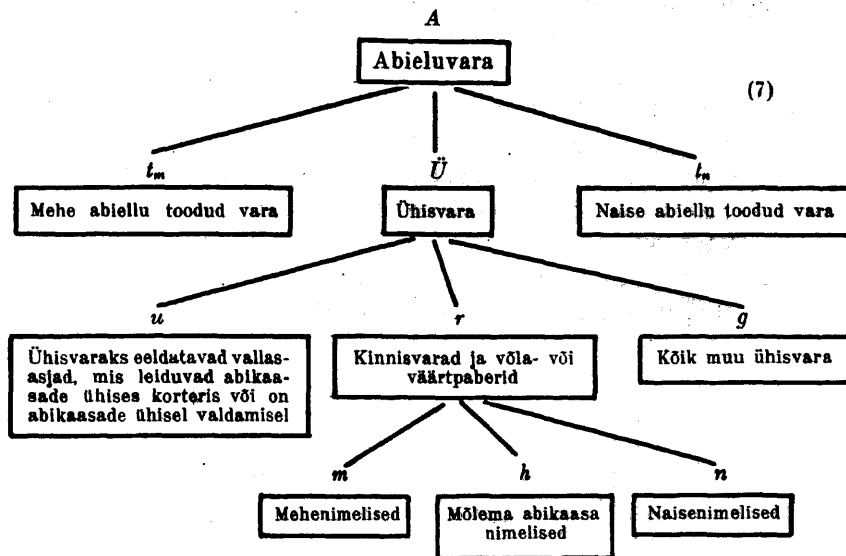
Sellega oleksime siis leidnud soetisvara kindlakstegemise skeemi, mis on ühine nii mehe kui ka naise soetisvara kohta (vahe on ainult selles, et E alla kuulub naise abiellu toodud varana ka kaasavara, mehe puhul muidugi mitte). Selle juures peame aga meeles pidama, et kõik need tähed kujutavad mõisteid, mis pole küllalt kindlalt piiritletud, ja et kuigi ei oleks vaidlust ühe või teise vara või kohustuse liigitamise kohta, võib tekkida arusaamatusi varade ja kohustuste hindamise ja veel mõneski muus küsimuses. Sellest aga allpool.

Varaühisuse puhul esineb soetisvara mõiste siis, kui varaühisus on loodud ainult soetatava vara kohta (§ 332). Siin on soetisvaraks kogu see varandus, mis ei kuulu abiellu toodud vara hulka või ei ole eraldatud abikaasade erivaraks (§ 333). Soetisvara varaühisuse mõttes allub selle varasüsteemi tekkimisest peale erirežiimile. Ta moodustab ühisvara, mis on mehe valitsemisel ja kasutamisel nii nagu nädime eespool, kus oli jutt ühisvarast.

5) Abieluvara. See varaliik esineb üksnes varaühenduse süsteemi puhul. Abieluvara hulka kuulub siin kogu abikaasade varandus, välja arvatud ainult naise erivara, mille ulatus on — võrreldes tavalise, varasoetuse süsteemiga — ühest küljest laiem (siia kuulub ka kõik see, mis naine omandab oma kutse- või äritegevusega omal arvel), teisest küljest aga kitsam (siia ei kuulu naise abiellu toodud vara). Abieluvara jaguneb kahte ossa: abikaasade abiellu toodud vara, milline jääb küll vastava abikaasa omanduseks, kuid on mehe valitseda ja kasustada, ja ühisvara, kuhu kuulub

kogu muu varandus peale naise erivara ja abikaasade abiellu toodud vara. Ühisvara on küll ka mehe valitseda ja kasustada, kuid omandiõigus sellele varale kuulub abikaasadele võrdsetes mõttelistes osades.

Skemaatiliselt väljenduks abieluvara koosseis järgmiselt:

Mis puutub abieluvara koosseisu kuuluva naise abiellu toodud varasse, siis kasustab mees seda samas ulatuses ning kannab sama vastutust nagu kasustusvaldaja, sellest kasustamisest saadava puhastulu peab ta aga tarvitama eeskätt abielulise kooselamise ülalpidamise kuludeks (§ 319). Korraldusteks, mis ületavad korrapäralise valitsemise, peab mehel olema naise nõusolek.

Kuidas mees oma abiellu toodud vara (mis ka abieluvara hulka kuulub) valitsema ja kasustama peab, seda eelnõu ei määra. Et siin kitsendusi ei tehta, peab arvama, et mehel on oma abiellu toodud vara kohta piiramata käsustusõigus (§ 284). Seetõttu abieluvara koosneb ka sisuliselt kolmest varadegrupist, kusjuures iga grupi kohta mehel kui abieluvara valitsejal ja kasustajal on isesugused õigused ja kohustused.

Mis puutub eriti abieluvara koosseisu kuulvasse ühisvarasse, siis oli sellest juttu juba eespool.

*

Näeme, et abikaasade varaõiguses on varaliike võrdlemisi palju, ja et nende mõiste ja ulatus ei ole üksikutes varasüsteemides sugugi ühesugune. On suur vahe näit. soetisvara vahel varasoetuses ja varaühisuses. On süsteeme, kus erivara hulka kuulub kogu abikaasade varandus, mille tõttu kõik teised varaliigid puuduvad hoopis (varalahusus), on aga ka niisuguseid, kus erivara puudub täiesti (täieline varaühisus). On varaliike, millel puuduvad ühtlased ja ainult sellele varaliigile omased tunnused, mis neid teistest varaliikidest eraldaksid (abieluvara varaühenduse puhul). On varagruppe, mis kuuluvad küll nimeliselt ühte liiki, kuid tegelikult nende suhtes kohaldatakse hoopis teisele varaliigile iseloomustavat režiimi (kaasavara varasoetuse, varaühenduse ja varalahususe puhul ja mehe abiellu toodud vara varaühenduse puhul). On varaliike, mis esinevad ainult üksikutes süsteemides, kuna nad teistes sootuks puuduvad (abieluvara, soetisvara). Kõige selle tõttu tuleks viienda peatüki („Abikaasade varaõigus“) esimene jagu („Vara liigid“) kaotada ja iga varasüsteemi kohta käiva jao algusse paigutada normid sellesse varasüsteemi kuuluvate varaliikide mõiste ja ulatuse kohta.

Vaatleme nüüd veel eraldi üksikuid varasüsteeme.

II. Varasoetus.

Legaalseteks varasüsteemiks on varasoetus (§ 285). Selle süsteemi kestel valitseb abikaasade vahel täieline varalahusus (vrd. §§ 292—295 ja §§ 349—352, mis sisult ühesugused); alles varasoetuse vahekorral lõppemisel tulevad ilmsiks selle süsteemi iseärasused. Nimelt on siis kummalgi abikaasal õigus teiselt abikaasalt saada pool sellest, mis teise abikaasa varas on soetisvara, kui abielu on lastega, või ühe neljandiku sellest soetisvarast, kui abielu on lasteta (§ 297).

Kõigepealt peab tähendama, et selle süsteemi kaks perioodi — 1) varasoetuse kestus ja 2) soetisvara jagamine — ei näi olevat teineteisega hästi kokkukõlas. Kui abikaasad on varasoetise kestel varanduslikult täiesti iseseisvad ja teineteisest sõltumatud (vt. ka § 284), siis tundub pisut ootamatuna see, et see sõltumatus lõpeb varade jagamisega, mis ometi tähistab teineteisest sõltumist. Selle vastuolu tõttu on väga tõenäone, et soetisvara jagamise korral midagi jagada ei olegi.

Tõsi küll: eelnõus on ette nähtud ka vastastikuse kontrolli võimalused varasoetuse vahekorra kestel. Nii on abikaasad kohustatud vastastikku teineteisele andma teateid oma varandusliku seisukorra kohta, kuid see on mõeldud selleks, et kindlaks teha kummagi ülalpidamiskohustust (§ 270). Edasi, eelnõu näeb ette, et kui üks abikaasadest oma soetisvara sihilikult vähendab selleks, et teine abikaasa ei saaks osa tema soetisvarast, on teine abikaasa õigustatud nõudma varasoetuse vahekorra lõpetamist (§ 296 p. 5) ja varalahususe sisseadmist (§ 347 p. 2). Arvatavasti tuleb aga nõudjal ka kindlaks teha, et säärane sihilik vähendamine on tõepoolest aset leidnud, ja see pole vist iga kord kerge ülesanne.

Eelnõu järgi tahetakse kätte saada ka seda, et juba aset leidnud soetisvara sihilik vähendamine ei tuleks kahjuks teisele abikaasale: summa, mille võrra soetisvara on sihilikult vähendatud, tuleb süüdlase poole erivara väärtusest maha arvata (§ 305). Muidugi mõista tuleb ka siin enne tõestada, et säärane vähendamine on tõepoolest olnud.

Mäletatavasti saime soetisvara väljaarvestamiseks järgmise formeli:

$$S = B - F - E_i - E_l - E_a - E_i - E_q + \\ + K_y + K_p + K_v + K_c + K_j + X$$

kus S oli soetisvara, B abikaasale soetisvara kindlakstegevise momendil kuuluva varanduse koguväärtus (brutoväärtus, kogu aktiva), F — sellel varandusel lasuvad võlad ja kohustused, E — mitmesugused erivara-alliigid nende brutoväärtuses, K — mitmesugused erivõlad ja X — summa, mille võrra soetisvara on sihilikult vähendatud.

Et B tähistab kogu aktivat, siis sisaldab ta eneses ka kogu olemasoleva (mitte võõrandatud või äratarvitatud!) erivara (E_2), mille tõttu B koosneb kahest osast: $E_2 + B_2$ (kui tähega B_2 märgime need väärtused, mida varasoetuse lõppemisel erivarana ei kvalifitseerita). Analoogiline on lugu F puhul. Et selle tähega märkisime kogu „passiva“ varasoetuse lõppemise ajaks, siis kuuluvad siia ka kõik selleks ajaks olemasolevad erivõlad (mitte need, mis juba on tasutud!). Nii et ka F koosneb kahest liidetavast: $K_2 + F_2$ (K_2 on varasoetuse lõpuks tasumata erivõlad, F_2 aga need olemasolevad kohustused, mida erivõlana kvalifitseerida ei saa).

Et süveneda analüüsi, asetame veel mõned küsimused.

1) Mis siis saab, kui soetisvara osutub negatiivseks suuruseks? See juhtub siis, kui eeltoodud võrrandis (V) negatiivsed suurused (F, E) ületavad positiivsed (B, K, X). Kas siis naine (või mees) peab selle asemel, et osa saada mehe (või naise) soetisvarast, võtma enda kanda pool sellest summast, mille võrra mehe (või naise) võlad ületavad tema varanduse väärtuse? Küsimus tuleb lahendada vist eitavalt (§ 294 lg. 1); juhul aga, kui see abikaasa, kelle võlad ületavad tema vara väärtuse, on teinud võlgu § 266 lg. 1 või § 268 lg. 1 korras, tuleb need võlad kindlaks teha, ja teine abikaasa peab nad vist tervikus enda kanda võtma.

2) Erivõlad (K) tuleb vist arvesse võtta ainult seevõrra, kui võrra nad ei ületa erivara (E) väärtust? Sellele otsusele peab jõudma silmas pidades § 305 lg. 2, sest analoogilist normi § 303 lg. 1 juures ei leidu. Ometi ei ole küsimus päris selge. Mäletatavasti F sisaldab nii F_2 (varasoetuse lõpuks tasumata võlad, mida erivõlgade liiki ei arvata) kui ka K_2 (varasoetuse lõpuks tasumata erivõlad). Kui nüüd need tasumata erivõlad figureerivad terves ulatuses F all (K_2 näol), K_y, K_p, K_v ja K_c all aga ainult osaliselt (kuni E väärtuseni), kas siis soetisvara kunstlikult ei vähene?

3) Võtame ühe väga sagedasti esineva näite tegelikust elust maalt. Oletame, et naise abiellu toodud vara hulka kuulub talu. Mõlemad abikaasad teevad seal võib-olla aastakümneid tööd, ehitavad üles korralikud hooned, parandavad maad, soetavad endile hea inventari (§ 112!) jne. — viivad, ühe sõnaga, talu esialgsest võib-olla päris armetust seisukorrast õitsevale järjele. Abikaasade vahel valitseb varasoetuse vahekord. Selle lõppemisel peaks nüüd mees ka osa saama sellest, mida abikaasad on ühiselt üles ehitanud. Kas ta aga saab? Milles väljendub siin päise S ? Ütleme, et varasoetuse tekkimisel võlgu pole olnud, neid pole ka tehtud (kõik, mis talu väärtusele on juurde antud, on tulnud talu tuludest, kus muidugi ka mehe vaeva palju sees) — järelikult ei ole võlga ka varasoetuse lõppemisel. Ütleme, et ka X võrdub nulliga. Siis saame

$$S = B - E_i$$

Et E_i all figureerib erivara (talu) väärtus sel momendil, kus soetisvara jagamisele tuleb (§ 302 lg. 1), B on aga seesama väärtus — saame soetisvara väärtusena null. Mees

läheb talust ära (näit. abielu lahutamise korral) ainult oma seljariietega (§ 300 p. 4)! Samuti võib juhtuda muidugi ka naisega, kui talu kuulub mehe abiellu toodud vara hulka.

Nüüd läheme tagasi küsimuse juurde, kuidas üks pahahtlik abikaasa oma soetisvara fiktiivselt vähendada saab selleks, et teise abikaasa (resp. tema sugulaste) osasaamist sellest soetisvarast vähendada.

Eeltoodud formelist (V) näeme, et soetisvara on seda väiksem: 1) mida väiksem on B , 2) mida väiksemad on K , 3) mida väiksem on X , 4) mida suurem on F ja 5) mida suuremad on E . Vaatleme nüüd lähemalt, kuidas võib pahahtlik abikaasa neid võimalusi ära kasustada.

1) Ta katsub vähendada B koosseisus figureerivat B_2 : ta hoolitseb selle eest, et kõrvaldada neid väärtusi, mida § 300 järgi erivarana kvalifitseerida ei saa. Kõrvaldamise tehnika on praegugi juba küllalt arenenud, ja võib-olla pole siin veel viimane sõna öeldud. E_2 ei ole siin oluline, sest sama summa sisaldub vastasmärkidega E_t, E_b, E_d, E_i ja E_q all.

2) Ta katsub vähendada esijoones K_j . Et K_y, K_p, K_o ja K_c sisalduvad vastasmärgiga F -s K_2 näol, näib, et nende vähendamine soetisvara vähendada ei saa. Siin on siiski üks võimalus: ta püüab viia K_2 liiki kuuluvad võlad F_2 alla. Et § 304 loendab kohustused, mis erivõlgade liiki ei kuulu, siis järelikult tuleb need viia F_2 alla, ja on kasulik neid võimalust mööda enne varasoetuse lõppu mitte tasuda (F_2 ju vähendab soetisvara). Peab ka arvestama seda, et erivõlad (K_2) võivad olla vekslivõlad. Nende kohta on raske tõeks teha, et nad just K_2 liiki peaksid kuuluma. Kas on siis presumptsioon F_2 kasuks?

3) Ta püüab hoiduda X eest, sooritades soetisvara vähendamiseks sihitud toimingud nii „puhtalt“, et temale kuidagi külge ei saaks hakata.

4) Ta püüab kunstlikult suurendada omi kohustusi (F koosseisus esinevat F_2), välja andes fiktiivseid vekseid jne.

5) Ta püüab kunstlikult suurendada ka oma erivara (E_2) sellesse liiki mitte kuuluva vara arvel (B_2). Oma vaba raha ei pane ta pankka (ehk olgu siis, et mahutab selle oma seefi, kus seda ei saa kindlaks teha), vaid ostab selle eest riideid, ehteid, tööriistu (§ 300 p. 4) või laseb kolmandat isikut endale midagi „kinkida“ (§ 300 p. 1 seoses § 276: „mis kumbki neist omandab abielu kestel... vastutasuta...“ ja

§ 300 p. 3). Võib-olla on ka võimalik niisugune kurioosum: täna ostab ta endale ühe erivara eseme, homme müüb ta selle ära, ülehomme ostab ta selle asemele teise ja müüb siis ka selle jälle ära, jne.; et erivara väärtuse kindlakstegemisel võetakse arvesse ka võõrandatud esemed (ilma et tarvitseb kindlaks teha müügist saadud raha kasutamise otstarvet!), siis võtab ta ka soetisvara kindlakstegemisel kõik need üksteise järel võõrandatud asjad arvesse! Et need väärtused B all (F_2) ei figureeri, küll aga miinus-märkidega E gruppide all, siis on nende võõrandatud erivara esemete väärtuse võrra vähendatud ka soetisvara.

Küllap šikaneerimise võimalusi leidub veelgi. Ja millega riskib see, kes kõiki neid võimalusi kasustab? Sellega, et sihilik vähendamine arvesse tuleb X all (§ 305). Mis siis: katset võib ju ikkagi teha; läheb asi läbi, on hea, tuleb aga asi avalikuks, ja seda saab ka tõendada, pole ka katki midagi: tuleb ainult *status quo ante*, ei midagi halvemat! Kartus, et teine abikaasa võib nõuda varasoetuse lõpetamist, hirmutab ainult seda, kes loodab teise soetisvara arvel saada rohkem kui tal enesel oma soetisvara arvel teisele tuleb anda. Teisele poolele on aga varasoetuse lõpetamine ainult kasuks. Seetõttu peab arvama, et korrektselt saavad talitama ainult need, kellel soetisvara ei tekigi, ja kel pole seetõttu põhjust karta, et ta osast omast varandusest varasoetuse lõpul ilma võiks jääda. See abikaasa aga, kel silmanähtavalt rohkem soetisvara tekib kui teisel abikaasal, püüab tingimata kindlustada ennast võimaliku abielulahutuse või oma abikaasa surma korraks, mil ta oma soetisvara jagama peaks: esimesel juhul oma lahutatud naisega, teisel juhul naise sugulastega, kes temale võib-olla täiesti võõraks on jäänud (ämm!) — mõlemal juhul kaunis ebameeldiv väljavaade!

Kuid oletame hetkeks, et abikaasad saavad hästi läbi, ei vähenda oma soetisvara sihilikult ega tee ka muidu takistusi soetisvara õiglaseks kindlakstegemiseks. Kas on selgi korral soetisvara kindlakstegemine nii lihtne? Põõrdume jällegi oma eespool-toodud valemi (V) juurde.

Võib-olla B ja F kindlakstegemine erilisi raskusi ei tekita.

Mis puutub E -sse (abiellu toodud varasse), siis näeb eelnõu (§ 281) küll ette abiellu toodud vara kui ka kogu erivara kindlakstegemise võimaluse varasoetuse alguses ja selle vahekorra kestel, kuid kui seda võimalust ei ole varem kasus-

tatud, kas siis varasoetuse lõppemisel saab veel abiellu toodud vara õiglaselt fikseerida ja hinnata (võib-olla on üks abi-kaasadest surnud ja kaasavara suuruse ja võib-olla isegi selle andmise fakti enese kohta tõendusi enam ei leidu)? See kehtib ka teiste erivaragruppide kohta.

Eriti teeb raskusi see, et erivarana tuleb arvesse võtta mitte üksnes olemasolevad, vaid ka varasoetuse vahekorra kestel äratarvitatud või võõrandatud esemed, kui nad aga mahuvad § 300 ettenähtud raamidesse. Kuidas on võimalik tõendada, et niisugused asjad olid üldse olemas, ja eriti veel seda, milline oli nende asjade turuhind äratarvitamise või võõrandamise ajal? Kui on tegemist äratarvitamatu asjaga (§ 102 lg. 1), siis on tema väärtus silmapilguks, kus ta juba „ära on tarvitatud“, null — tähendab selliseid asju üldse arvesse võtta ei saa. Siis jääb arvestamata näiteks abiellu kaasatoodud ja varasoetuse kestel äratarvitatud auto, korteri sissesead (mis kui mitte sajabrotsendiliselt, siis võib-olla kahes kolmandikus osas oma väärtuse kaotanud). Kui see aga nii ei ole mõeldud, siis tekib teisest küljest jälle küsimus, kas tuleb ka arvesse võtta kõik varasoetuse vahekorra kestel äratarvitatud riided (§ 300 p. 4, § 302)? Kuidas tehakse kindlaks, kas üks ese on „hävinud“ või „ära tarvitatud“: on ju iga äratarvitatud asi teatavas mõttes hävinud.

Ma arvan, soetisvara seaduspärane väljaarvestamine oleks võimalik üksnes siis, kui iga perekond peaks sunduslikult täielikku raamatupidamist kogu oma majapidamise ja varaliste operatsioonide kohta, ja siis ka ainult eeldusel, et raamatupidamine oleks usaldatud erapooletu asjatundja kätte, kel täieline ülevaade mõlema abikaasa majanduslikust tegevusest. Kas see on aga üldse läbiviidav?

Teise abikaasa soetisvarast osasaamine oleneb sellest, kas abielu on lastega või lasteta. Kehtiva seaduse järgi on mõlemale abikaasale lastega abielu korral kindlustatud teatavad paremused — vähemalt pärimisõiguse suhtes: lastega lesk omandab kogu pärandi kohta eluaegse kasutamise õiguse. Eelnõu järgi kujuneb aga olukord teisiti. Laste saamisest on huvitatud küll see, kelle soetisvara on väiksem, sest lastega abielu korral saab ta teise abikaasa soetisvarast ühe neljandiku asemel poole (s. o. kaks korda rohkem). Kannatab aga see, kes (näiteks abielu lahutamise puhul), kui abielu on lastega, peab oma soetisvarast kaks korda niipalju

ära andma kui muidu. Kas see ei mõjusta teda selleks, et laste saamisest hoiduda? Et eelnõu järgi abielu on lastega siis, kui abielus on sündinud vähemalt üks laps sellest ole-nemata, kas see laps (lapsed) varasoetuse lõppemisel veel elab, või mitte, siis on soetisvara suurendamine „lastega“ abielu korral ainult mingiks preemiaks lapse sigitamise või lapse sünnitamise eest. Miks peab aga seda preemiat maksma isik, kes lapse saamises võib-olla rohkem on vaeva näinud (ema!) kui teine (isa!), kes selle preemia peab saama?

Nüüd aga veel üks kaugeleulatava tähtsusega põhimõtte-line küsimus.

Eelnõu asub üldiselt seisukohal, et mõlemad abikaasad, nii mees kui ka naine, on ülalpidamise soetamisel võrdsete võimetega. Kord võivad olla mehe võimed suuremad, kord jälle naise omad, kuid eelnõust ei nähtu, et oleks lubatav eeldus, nagu ei küüniks naise võimed üldiselt mehe oma-deni. Kui meie lubaksime niisuguse eelduse, langeks ju ühe-õiguse küsimus kohe ära. Kui aga abikaasad on mõlemad ühesuguste võimetega, milleks on siis üldse tarvilik soetis-vara jagamisega abikaasade tulusid tasakaalustada?

Selle peale võib öelda, et kuna naine on eeskätt seotud koduse majapidamisega, laste sünnitamisega ja kasvatamisega ja, võib-olla, kaastegevusega mehe kutselises majapidami-ses, siis ei saa ta oma võimeid täiel määral rakendada tulu-toovale tegevusele. Vaatamata sellele, et üks abikaasa võib teise maha jätta, kui tema tervis, hea nimi või majanduslik edu on abielulisel kooselamisel tõsisel hädaohus, oletagem siiski, et abielu ühendab ja kohustab vastastikku jagama kõik hüved ja hädad. Kuid kui naine ei tegele ei koduse maja-pidamisega, ei sünnita ega kasvata lapsi, ega võta osa ka mehe kutselisest majapidamisest, saab ta siiski osa mehe soe-tisvarast, ehk olgu siis, et ta kohtulikult on süüdi mõistetud mehe tapmises või tapmiskatses! Olukord kujuneb veel üle-kohtusemaks siis, kui naine, kes varasoetuse vahekorra kes-tel on täitnud kõik temal lasuvad kohustused eeskujulikult (lapsi sünnitades ja kasvatades, kodust majapidamist juhti-des, väljas teenides ja perekonda ülal pidades). — peab vara-soetuse lõppemisel (kas või abielu lahutamise-ga mehe süü löttu) veel poole oma kõrvalepandud sentidest mehele ära andma, kes oma abielulisi kohustusi pole mõelnudki täita.

Et olukorrad, millest siin juttu, oleksid erandlikud, ei

saa öelda. Soetisvara jagamine oleks mõeldav, kui: 1) kõik perekonnaõiguslikud küsimused lahendatakse välja minnes abielust kui kahe inimese kõige tihedamast ühendusest elu ja surma peale, ja 2) kui mõlemad abikaasad abieluvankrit igaüks oma võimete ja eelduste kohaselt veaksid võrdse pingega.

Need kaks eeldust puuduvad aga mõlemad. Esiteks on eelnõu arusaamine abielust hoopis teissugune ja teiseks on põhjust juba *a priori* arvata, et sagedamad on need juhud, kus pinge on erinev, mitte aga ühesugune. Siin on ju kolm võimalust:

- 1) mees töötab suurema pingega
- 2) naine töötab „ „
- 3) mõlemad töötavad ühesuguse pingega.

Et kaks võimalust on ühe vastu, siis võiks kolmanda juhu prevaleerivust tõestada ainult statistiliste andmetega, mida aga seni vist küll keegi veel pole suutnud teha.

Läheme aga veel tagasi eelnõu juurde. Oletame, et oleme eeltoodud võrrandi (V) abil välja arvestanud esmalt mehe soetisvara, ja siis naise soetisvara väärtuse. Kuna kumbki abikaasa saab varasoetuse lõppemisel osa teise abikaasa soetisvarast, ja peale selle jääb talle veel tema erivara ja see osa tema oma soetisvarast, mis peale teisele abikaasale saava osa mahaarvamist järele jääb — saaksime sel korral, kui abielu on lastega, mehe jaoks järgmise võrrandi:

$$M = \frac{S_n}{2} + E_m + \frac{S_m}{2} \quad (\text{VI})$$

naise jaoks aga:

$$N = \frac{S_m}{2} + E_n + \frac{S_n}{2} \quad (\text{VII})$$

kusjuures M tähendaks mehele jääva vara väärtust, N naisele jääva vara väärtust, S_n naise soetisvara väärtust, S_m mehe soetisvara väärtust, E_m mehe erivara väärtust, E_n naise erivara väärtust.

Kui abielu on lasteta, saaksime vastavalt järgmised võrrandid:

$$M = \frac{S_n}{4} + E_m + \frac{S_m \cdot 3}{4} \quad (\text{VIII}) \quad N = \frac{S_m}{4} + E_n + \frac{S_n \cdot 3}{4} \quad (\text{IX})$$

Need võrrandid näitavad, missuguses väärtuses üks ja teine abikaasa asju peavad saama. Missugused need asjad

aga just peavad olema, või kuidas peab teostuma asjade jagamine tegelikult, see on omaette probleem. Et mitte liiga pikale minna, jätame kõik sellega seoses olevad küsimused käesoleva artikli piiridest välja. Tähendame ainult seda, et siin võib esile kerkida küllalt raskusi, eriti silmas pidades § 310 lg. 2.

Lõpuks kerkib küsimus, miks peame siin eeskju võtma just Ungarist, mille olud meile tundmatud, ja veel ilma, et meil lähemalt teada oleks, missuguseid kogemusi ungarlased varasoetuse süsteemist on saanud; pealegi pole ju see süsteem veel Ungariski täies ulatuses kehtiv: meie koostame ju oma eelnõu nende eelnõu järgi, mis võib-olla seal seaduseks ei saagi. Kas meil on mõtet endile võtta katsejänesese osa? Ja kuigi Ungaris see süsteem oleks kõigiti vastu võetav, ei järgne sellest veel, et ta meilgi sobiv oleks. Varasoetuse propageerijad rõhutavad ise, et „... perekonna õigus kannab eneses kõige intensiivsemal kujul rahva omapärasemaid jooni, iga maa eriseloomu ja kombeid, milliseis peegelduvad rahva eluharjumused ja vaated, ja seepärast on palju raskem püstitada perekonnaõiguses üldnorme nagu seda on võimalik teha näiteks majanduslikkude ja kaubanduslikkude suhete korraldamisel“ (vt. Seletus naisjuristide 1934. a. eelnõu juurde, lk: 3). Sellest väljudes võiks soovitada meil Ungari süsteemi kehtimapanekut üksnes siis, kui on tõestatud, et rahva omapärasemad jooned, maa eriseloomu ja kombed, rahva eluharjumused ja vaated nii meil kui ka Ungaris on ühesugused. Seda aga vist seni keegi veel tõestanud ei ole ega tõesta arvatavasti ka tulevikus.

Kokkuvõttes võib öelda:

- 1) varasoetuse vahetkord on seesmiselt iseendaga vastuolus (sõltumatuses väljakasvav sõltumus);
- 2) see süsteem annab rohkesti võimalusi kuritarvidusteks, ilma et ta kannatajale poolele nimetamisväärsset kaitset annaks;
- 3) süsteemi rakendamine tegelikus elus on väga keerukas ja ka poolte kõige suurema korrektsuse juures äärmiselt raskendatud;
- 4) varasoetus ei ole kokkukõlas eelnõu kontseptsiooniga abieluga seotud isiklikkudest õigustest ja kohustustest;

5) kõnesolev süsteem ei arvesta abikaasade tavaliselt erinevat pinget abielukohuste täitmisel;

6) eelnõus leidub terve rida lahendamata jäänud küsimusi, mis selle süsteemi rakendamisel esile kerkivad;

7) varasoetuse süsteem on meile võõras ja pole kavatsatud kujul veel kuski täies ulatuses teostatud, et me saaksime mujaltki eeskju leida või kogemusi ammutada.

(Järgneb.)

Arutlusi.

KrS §§ 553 ja 554.

K. Saarmann.

Varguse retsidiivi käsitlevad normid KrS-s erinevad märksa oma ehituse kui ka ulatuse poolest sellekohastest normidest NS-s, mispärast ei oleks ülearune mõne sõnaga peatuda nende normide juures.

Teatavasti tundis NS (ja RNS) süsteem varguse retsidiivi suhtes ainult nn. kolmandat ja neljandat vargust (NS § 1655), kuna teine vargus moodustas vaid fakultatiivse süüd raskendava asjaolu ja kohus võis sel juhul karistust raskendada, ei olnud selleks aga kohustatud (RNS § 170 p. 8). Pealegi oli *ex-Vene* Senat asunud seisukohale, et kedagi ei võidud karistada neljanda varguse eest, enne kui ta ei olnud süüdi mõistetud ja karistatud kolmanda varguse eest. Raskusi, teataval määral, tegid ka nende NS normide rakendamisel aegumise küsimused.

KrS on nüüd varguse retsidiivi küsimuses omapärasele seisukohale asunud. Õieti peab tunnistama, et KrS — eri osas — ei tunne üldse varguse retsidiivi, selle sõna otseses mõttes (välja arvatud § 555 — 2. l.), vaid varandusvastaste süütegude retsidiivi, millisesse juhtu on kokku võetud vargus, röövimine, väljapressimine ja kelmus (ühel juhul — § 579 2. l. p. 2 — ka šantaaz). Järelikult võib karistuse kandmine röövimise, väljapressimise või kelmuse eest moodustada seadusliku aluse § 553 või 554 rakendamiseks, karistuse kandmine varguse, väljapressimise või kelmuse eest — § 555 l. 2 p. 5 rakendamiseks jne.

Kui nüüd vaadelda lähemalt §§ 553 ja 554, siis selgub,

et lahkuminek neis normides on järgmine: § 553 on rakendatav ainult juhul, kui viimane süütegu (käsitamisel olev tegu) moodustab KrS § 548 — 1. või 2. lõikes ette nähtud süüteo teokoosseisu, või teisiti — nn. liht- või raske varguse. Kõik kvalifitseeritud varguse juhud (§ 548 — 3. l. jj. normid) siia ei kuulu, sest nende puhul on ette nähtud raskem karistus, kui § 553 (vrd. siinkohal ka üldreeglit, milline toodud § 60); § 554 teokoosseisu kuuluvad aga kõik mõeldavad vargusjuhud — liht-, rasked ja kvalifitseeritud vargused. Näib, et isegi § 548 — 4. l. ette nähtud privilegieeritud vargus peaks § 554 teokoosseisu kuuluma.

Uhine nõue §§ 553 ja 554 on eelnenud karistuse kandmine kahel (korral) resp. kolmel korral varguse, röövimise, väljapressimise või kelmuse eest, kusjuures uus süütegu (tegu, mille puhul kavatsetakse rakendada §§ 553 või 554) peab toime pandud olema mitte hiljem kui viie aasta kestel („enne viie aasta möödumist“) peale karistuse kandmise lõppu ühe ülalnimetatud süüteo eest. Tegelikult kuuluks siis, näiteks, § 554 rakendamisele, kui mõistmisele tuleb vargus, mis korda saadetud 1. veebruaril 1935, ja süütegija on eelkäiva varguse, röövimise, väljapressimise või kelmuse eest karistuse kandmise lõpetanud peale 1. veebruari 1930. Siinjuures on aga ükskõik, millal veel kaks süütegu (vargus, röövimine, väljapressimine või kelmus) toime pandi ja nende eest karistused ära kantud. Nende (kahe esimese süüteo) suhtes ei teki mingisugust aegumise küsimust. Sellepärast, veel kord, kui näiteks kolme varandusvastase süüteo eest olid karistuste kandmised lõpetatud: I — 1900. aastal, II — 1905. a., III peale 1. veebruari 1930. a., ja uus süütegu toime pandud 1. veebruaril 1935. a. — tuleb rakendamisele § 554. Siinjuures ei ole mõõtuandev, et süüdlane ei olnud varemini karistatud NS § 1655 l. 1 järgi või et NS süsteemi kehtivusel tuli arvestada erilisi aegumistähtaegu varguse retsidiivi suhtes, sest KrS § 11 järgi tuleb rakendamisele täiel määral ja ainult KrS süsteem.

Niisamuti on siis ka § 553 rakendamisel ükskõik, millal karistus kantud esimese varguse jne. eest, arvestada tuleb ainult viimase, eelneva süüteo eest karistuse kandmise lõppu.

Peale eeltoodu tuleb veel tähelepanu juhtida § 554 — 2. lõike teokoosseisule. Selle järgi on kohuslik raskendatud karistuse määramine: 1) kui neljas varandusvastane süütegu (käesoleval juhul — vargus) väärrib iseseisvalt karistamist

vangimajaga üle ühe aasta, mis omalt poolt eeldab säärase süüteo toimepanemist, mis ähvardatud karistusega üle 1 aasta vangimajaga (seega, näit., mitte § 548 — 1. l. ette nähtud süütegu), ja 2) et ühe eelneva varandusvastase süüteo puhul (seega — mitte ilmtingimata viimase eelkäiva) oleks kantud karistusena vangimaja üle 1 aasta. Muidugi ei tule viimast eeskirja tõlgendada nii, et sõna „vangimaja“ eeldab KrS kehtivust, vaid siinkohal tuleb rakendamisele KrSMS §§ 107—109.

Kõigest eeltoodust nähtub, et KrS §§ 553 ja 554 tunnevad nn. segaretsidiivi tüüpi, mis oli võõras NS süsteemile, ja mis süüteo rakendamine kohtus olulistes osades erineb meile juba harjumuseks saanud NS süsteemist.

Riigikogu tegelus.

Riigikogu 1935. a. juuni-, juuli-, augusti- ja septembrikuu tegelus.

Juuni.

Juunikuul esitati Riigikogule Riigivanema poolt dekreedina kehtima pandud järgmised seaduseelnõud, mis komisjonidesse määramata:

1) Kohtute seaduse muutmise seaduse eelnõu; 2) Tollipõhitariifide seaduse täiendamise seaduse eelnõu; 3) Jõuvankrite ja aktsiisimaksu seaduse alusel bensiinilt võetava aktsiisimaksu jaotamise seaduse eelnõu; 4) Riigimajandusnõukogu seaduse eelnõu; 5) Maailmasõjas Eesti Vabariigi kodanikkudele tekitatud kahjude seaduse eelnõu; 6) Alkoholimüügi seaduse eelnõu.

Juuli.

Juulikuul esitati Riigikogule Riigivanema poolt dekreedina kehtima pandud järgmised seaduseelnõud, mis komisjonidesse määramata:

1) Veeühisuste seaduse muutmise seaduse eelnõu; 2) Veejuhtmete korrashoiu seaduse muutmise seaduse eelnõu; 3) Haruldaste okaspuudega kauplemise kitsendamise seaduse eelnõu; 4) Riigiasutiste ametnikkude koosseisude seaduse eelnõu; 5) Avalikkude õppeasutiste ja õigustega erakoolide õppejõudude tasude seaduse muutmise seaduse eelnõu; 6) Põllutöökoja seaduse muutmise seaduse eelnõu; 7) Põllumajanduslikkude koolide õppejõudude tasude seaduse muutmise seaduse eelnõu; 8) Riigiasutuste ametnikkude koosseisu seaduse täiendamise seaduse eelnõu; 9) Linnade ja alevite maaga varustamise seaduse täiendamise seaduse eelnõu; 10) Konsulaarmaksude seaduse eelnõu; 11) Kaitseliidu maaga varustamise seaduse eelnõu;

12) Maakorralduse seaduse muutmise seaduse eelnõu; 13) Kooli-
nõunikkude tasude seaduse muutmise seaduse eelnõu; 14) Vabariigi
Valitsuse tagatiskirjade väljaandmise seaduse eelnõu; 15) Riigitöö-
liste laste-abiraha seaduse eelnõu; 16) Kodumajandusliku kutsehari-
duse korraldamise seaduse eelnõu; 17) Välismaalaste teenistuses pida-
mise ja neile teenistusloa andmise seaduse eelnõu; 18) Riigiteenistuse
seaduse muutmise seaduse eelnõu; 19) Rahvusvahelise konventsioo-
niga inimelu kaitseks merel ja selle lõpp-protokolliga, kahe lisaga,
ühinemise seaduse eelnõu; 20) Vabariigi ja Tallinna linnaomavalitsuse
poolt mõnede kinnisvarade korraldamise seaduse eelnõu; 21) Aruand-
vate ettevõtete maksustamisel kursivahede ja annetuste arvestamise
seaduse eelnõu; 22) Posti, telegraafi, telefoni ja raadio seaduse muut-
mise seaduse eelnõu; 23) Petseri ja Narvataguste maade kinnisvarade
kinnistuskomisjoni tegevuse likvideerimise seaduse eelnõu; 24) Riigi-
teenijate tasude seaduse eelnõu; 25) Pensionide ja toetusrahade kor-
raldamise seaduse eelnõu; 26) Elusloomade, veise- ja lambaliha välja-
veo korraldamise seaduse eelnõu; 27) Kalakauba kontrolli seaduse
eelnõu; 28) Riigiteenijate laste-abiraha seaduse eelnõu.

August.

Augustikuul esitati Riigikogule Riigivanema poolt dekreedina keh-
tima pandud järgmised seaduseelnõud, mis komisjonidesse määra-
mata:

1) Tervishoiutunnistuste ärakaotamise kokkuleppe ja tervis-
hoiutunnistustel konsulaarviisade ärakaotamise kokkuleppe kinnita-
mise seaduse eelnõu; 2) Eesti-Poola tariifprotokolli kinnitamise sea-
duse eelnõu; 3) Vabaduse risti kavaleride kodu seaduse eelnõu;
4) Politseiametnikkude korteritega varustamise seaduse eelnõu;
5) Agronoomide koja seaduse eelnõu; 6) Agronoomide kutsetegevuse
seaduse eelnõu; 7) Maatulundusekapitali seaduse muutmise ja täien-
damise seaduse eelnõu; 8) Hoolekande seaduse muutmise ja täien-
damise seaduse eelnõu; 9) Maanteede seaduse täiendamise seaduse
eelnõu; 10) Kodumajanduslikkude koolide õppejõudude tasude sea-
duse eelnõu; 11) Tempelmaksu seaduse muutmise ja täiendamise
seaduse eelnõu; 12) Lennujaamade ehitamise, sisseseadete soeta-
mise ja ekspluateerimise dekree di muutmise ja täiendamise seaduse
eelnõu; 13) Pikalaenupanga poolt omavalitsustele ja muudeks ope-
ratsioonideks väljaantavate võlakirjade eest vastutamise seaduse eel-
nõu ja 14) Ehitusseaduse muutmise ja täiendamise seaduse eelnõu.

September.

I.

Septembrikuul esitati Riigikogule Riigivanema poolt dekreedina
kehtima pandud järgmised seaduseelnõud:

1) Raudteedel reisijate- ja pagasiveo rahvusvahelise konvent-

siooni, raudteedel kaubaveo rahvusvahelise konventsiooni, lõppakti ja ordersaatekirjade järgi raudteedel veetavate kaupade kohta erimääruste vastuvõtmise kokkuleppe kinnitamise seaduse eelnõu; 2) Eesti-Hispaania modus vivendi ja maksukonventsiooni kinnitamise seaduse eelnõu; 3) Tollipõhitariifide seaduse muutmise ja täiendamise seaduse eelnõu; 4) Riigimaade omanduseks andmise seaduse eelnõu; 5) Teedeseaduse muutmise seaduse eelnõu; 6) Eesti-Rootsi õhusõidukonventsiooni kinnitamise seaduse eelnõu; 7) Teedeseaduse muutmise seaduse eelnõu; 8) Meistrite, õppinud tööliste ja tööstusõpilaste seaduse eelnõu; 9) Veeteede valitsuse teenijate ja tööliste preemiate ja lisatasu seaduse eelnõu; 10) Eesti Vabariigi Tallinna konservatooriumi õppejõudude tasude seaduse eelnõu; 11) Ravi-asutiste ja laboratooriumide seaduse eelnõu; 12) Tsiviilkohtupidamise seaduse § 2060 muutmise seaduse eelnõu; 13) Eesti maakrediitseltsi põhikiri; 14) Matmise seaduse eelnõu; 15) Kohtumeditiini seaduse eelnõu; 16) Hobusekasvatuse seaduse eelnõu; 17) Eesti Maapanga poolt väljaantud laenude intressimäärade alandamise seaduse eelnõu; 18) Ametisõitute tasu seaduse eelnõu; 19) Arhiiviseaduse eelnõu; 20) Tööstusliikude koolide seaduse muutmise seaduse eelnõu; 21) Petseri ja Narvataguste maade kinnisvarade kinnistuskomisjoni tegevuse likvideerimise seaduse muutmise seaduse eelnõu; 22) Äriettevõtelt võetava ajutise läbikäigumaksu seaduse muutmise seaduse eelnõu; 23) Sõjaväeosade ja -asutuste alla võetud ruumide üüriseaduse § 4 muutmise seaduse eelnõu; 24) Vee, maapinna ja õhu puhtusehoiu seaduse eelnõu; 25) Kunstliikude magusainete seaduse eelnõu; 26) Tollipõhitariifide seaduse muutmise seaduse eelnõu; 27) Riigiasutuste ametnikkude koosseisu seaduse muutmise ja täiendamise seaduse eelnõu; 28) Kaitseesisukorra alusel sundvalitsemisele võetud kinnisvarade ja ettevõtete valitsemise seaduse eelnõu.

II.

Põhiseaduse muutmise küsimus.

Septembrikuul esitati Riigikogu juhatusel rahvaalgatamise nõudmise teostamiseks kaks Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu:

- 1) kodanik Larka ja teiste poolt;
- 2) kodanik Univeri poolt.

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond.

Kas vahialuse matmiskulud kannab see omavalitsus, kes oleks kohustatud temale hoolekandelist abi andma?

Vastus: eitav, sest Vangistusseaduse (VSK XIV k.) §§ 253 ja 254 järgi sääraste kulude kandmine lasub riigikassal.

Kui vahialuse isiku matmiskulud on kandnud kohalik omavalitsus, kus vahialune surnud, siis ei ole alust Hoolekande seaduse § 27 järgi matmiskulusid nõuda sellelt omavalitsuselt, kes oleks kohustatud olnud vahialusele hoolekandelist abi andma, sest säärasel juhul ei ole tegemist hoolekandelise abi korraldamisega, vaid vahialuse matmiskuludega, mille tasumine ülaltoodud seaduse järgi lasub riigikassal.

(RkhA toim. nr. 118 I — 1935.)

Kas vallaomavalitsused on õigustatud riigile kuuluvate metsade pealt nõudma lisakinnisvaramaksu teedekapitali heaks?

Vastus: eitav.

Maanteede seaduse § 30 on ette nähtud riigimetsade kohustus lisakinnisvaramaksu alal maavalitsuste teedekapitali heaks. Sama seaduse § 21 aga määrab, et § 30 ette nähtud riigimetsade teedekohustuste täitmiseks annab riik teedekapitalide jaoks iga aasta vähemalt 2 500 000 krooni ja peale selle teede korrashoiu naturaalkohustuse kaotamiseks riigimaade pealt § 16 alusel esimesel aastal vähemalt 500 000 kr. jne. Sama paragraafi järgi kantakse need summad üle maavalitsuste teedekapitali arvele vastavalt § 30 ette nähtud riigimetsade kohustusele. Arvesse võttes § 21 ette nähtud erikorda riigimetsade teekohustuste täitmiseks ei saa Maanteede seaduse elluviimise määruse üldeeskirja teedekapitali heaks võetava lisakinnisvaramaksu tasumise korra ja tähtaegade kohta kohaldada riigimetsade kohta (RT 1923 — 84 ja RT 1930 — 66).

(RkhA toim. nr. 254 I — 1935.)

Kas TKS §§ 140 ja 704 kehtivad ka vallavalitsuste kohta?

Vastus: eitav.

TKS §§ 140 ja 704 kehtivad üksnes kohtute kohta ja neid ei saa vastava eriseaduse puudumisel laiendada ka vallavalitsuste kohta. Vallavalitsus muidugi võib igas oma otsuses ära tähendada ka edasikaebuse korda, kuid puudub seadus, mis teda kohustaks alati seda tegema. Edasikaebuse korra ja tähtaja üle tuleb asjaosalisel endal selgusele jõuda kehtivate seaduste alusel. Niisuguses olukorras eksliku tee valimine asjaosalise poolt lasub tema enese vastutusel ja eksitus niisugusel korral ei käi TKS § 835 ette nähtud asjaolude hulka, mis õigustab nõuda edasikaebuse tähtaja uuendamist kohtus.

(RkhA toim. nr. 255 I — 1935.)

Kas Maakorralduse Peakomisjon on õigustatud edasikaebetahtaja uuendamise palveid otsustama oma korraldaval koosolekul?

Vastus: jaatav.

AKK § 11^e (RT 1929 — 16, art. 110) järgi esitatakse kaebuse tähtaegade uuendamise palved sellele asutisele, kelle peale kaevatakse ja kes nad otsustab TKS § 835 alusel 7 päeva jooksul, arva-

tes palve saamise päevast. AKK § 11° käsib tähtaja uuendamise palveid otsustada küll TKS § 835 alusel, aga mitte ka tähendatud paragraafis ette nähtud korras. Sellest tuleb järeldada, et asutis on õigustatud kaebuse tähtaega uuendada TKS § 835 ette nähtud põhjustel, kuid ei ole aga kohustatud seda tegema samas paragraafis ette nähtud korras avalikul istungil poolte väljakutsumisega, nagu tsiviilkohtud kaebuse tähtaja uuendamise küsimuste otsustamisel on kohustatud talitama. Kõigi asutiste kohta ei ole avalik asjaarutamise kord seadustes ette nähtud ja see kord ei ole ka mõeldav tähtaja lühiduse tõttu — 7 päeva, mille jooksul asutised on kohustatud palvet otsustama. Üksikute asutiste kohta, kus asju arutatakse ka avalikul istungil, ei tee § 11° erandeid. Sellepärast tuleb arvata, et ka Maakorralduse Peakomisjon on õigustatud edasikaebe tähtaja uuendamise palveid otsustama korraldaval koosolekul.

(Rkha toim. nr. 563 II — 1935.)

Kas vallavolikogu otsuste vastu vallaomavalitsuse varanduste müügi asjus võib isik, kes leiab, et tema huvid selle otsusega on rikutud, kaevata jaoskonnakohtunikule?

Vastus: eitav.

Vallaomavalitsuste varanduste müük toimub järelevalveasutiste loal ja kontrollil, seepärast küsimuses tähendatud isik võib kaebusega esineda järelevalveasutiste, aga mitte jaoskonnakohtuniku ees.

(Rkha toim. nr. 392 I — 1935.)

Kas sundloovutamise toimetuse algatamiseks on küllalt mäetöösturi teatest, et maaomanikuga kokkulepet ei ole saavutatud?

Vastus: eitav.

Mäeseaduse §§ 54 ja 73 nähtub, et loovutatud maa kasustamine mäetöösturi poolt võib kesta pikemat aega ja et mäetööstur on õigustatud loovutatud maapinnal ehitama tarvilikke tööstushooneid. Seadus ei näe ette kindlat tähtaega, milleni loovutatud maa kasustamine võib toimuda, vaid selle kestus oleneb tööstuse iseloomust ning tingimustest. Kuid kasustamise kestuse järel üle kolme aasta on mäetööstur maaomaniku nõudel üksnes kohustatud § 54 põhjal loovutatud krundi omandama. § 58 järgi mäetööstur maapinna loovutamise asjus on kõigepealt kohustatud jõudma kokkuleppele maaomanikuga ja alles siis, kui kokkuleppele ei ole jõutud, läheb asi otsustamisele Mäeametile. Ainult kokkuleppe mittesaavutamise poolte vahel on õigustavaks aluseks Mäeametil asja oma otsustamisele võtta ja sellepärast enne asja otsustamist omalt poolt peab Mäeamet selgusele jõudma, kas pooled üldse on katsunud kokku leppida. Mitme maaomaniku olemasolul ei saa lugeda kokkuleppe saavutamise katseks läbirääkimisi üksnes mõne üksiku maaomanikuga, vaid läbirääki-

misi peab pidama kõikide maaomanikkudega, olgu siis, kui mõned maaomanikest üldse on loobunud läbirääkimiste pidamisest. Paljast mäetöösturi öeldisest avaldisest, et kokkuleppele maaomanikkudega ei ole jõutud, ei ole küllalt asja otsustamisele võtmiseks Mäeameti poolt.

(Rkha toim. nr. 487 II -- 1935.)

Kas krediitasutise prokuriste-volinikke saab lugeda võrdseks juhatuseliikmetega ja arvata neid kõrgema administratsiooni hulka kuuluvaiks?

Vastus: eitav.

Krediitasutise juhtimine on normitud Krediitasutiste seaduse (RT 1932 — 31, art. 273) kolmandas jaos (§§ 23 jj.). § 23 järgi panga tegevust juhivad: esimees, juhatus, nõukogu ja aktsionäride koosolek. § 24 järgi panga juhatus koosneb panga esimehest ja vähemalt kahest liikmest. Juhatus juhib panga tegevust ja esindab panka erilise volitusega. § 26 järgi panga dokumendid peavad kandma kahe selleks õigustatud või volitatud isiku allkirja. Volikirjad panga ametnikkudele annab juhatus. Arimaksu seaduse § 519 p. 1 lit. a mõtte järgi võib ainult sääraseid volinikke lugeda kõrgema administratsiooni hulka, kes valitsevad iseseisvalt ettevõtet ja on varustatud vastava volitusega. Eeltoodud Krediitasutiste seaduse normide järgi ei saa panga kui krediitasutise prokuristid-volinikud mingil tingimisel iseseisvalt juhtida panga tegevust, sest ei ole võimalik neile selleks volitust välja anda ja kui säärane ongi välja antud, siis on see tühine ja ilma juriidilise efektita. Seepärast ei saa ka krediitasutise prokuriste-volinikke lugeda võrdseks juhatuseliikmetega ega arvata neid kõrgema administratsiooni hulka kuuluvaiks.

(Rkha toim. nr. 548 II — 1935.)

Kas Maksupeakomitee esimees on kohustatud ise taandama tunnistajaid ja asjatundjaid, kuigi asjaosalised seda ei ole palunud?

Vastus: eitav.

Säärast nõuet Maksukorralduse seaduses üles seatud ei ole, et Maksupeakomitee esimees ilma asjaosaliste palveta võib tunnistajaid ja asjatundjaid taandada, kuigi MKS § 39 on ette nähtud, et esimees peab valvama taandamise järele. Tunnistajate ja asjatundjate taandamist peab nõudma asjaosaline ise, nagu see nähtub MKS §§ 40, 53 ja 88 eeskirjadest, kuna esimees ainult valvab selle järele, kas taandamine (§ 39 viim. lõige) on õigustatud.

(Rkha toim. nr. 280 II — 1935.)

M. T.

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.** Väljaandja: **Tartu Oigusteadlaste Selts.**

O./ü. K. Mattieseni trükikoda, Tartu, 1935.

LÄHEMAD KAASTÖÖLISED.

S. Csekey, R. Eliaser, E. Erdmann, D. Grimm, K. Gyl-
denstubbe, J. Jans, H. Jucum, P. Kann, F. Karlson,
A. Luiga, J. Lõo, H. Madisson, N. Maim, A. Piip,
P. Poom, M. Pung, K. Saarmann, K. Selter, M. Tae-
vere, O. Tief, I. Tjutrumov, K. Trakmann.

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et juriidilises ajakirjas „Õigus“ avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Trükivigade vältimiseks on tarvilik, et käsikirjad oleksid kirjutatud selgestiloetava kirjaga, parandusteta ja vahelekirjutusteta; eriti soovitav masinakiri (vähemalt 3 sm laiuse vaba äärega). — Tarvitamist leiavad ainult trükivalmis käsikirjad; korrektuurides on lubatud vaid trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Soovi korral saadetakse autorile esimesest korrektuurist äratõmme, mis viivitamata tuleb tagasi saata. — Toimetus jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Avaldamata jäänud artiklite käsikirjad saadetakse tagasi ainult vastaval, käsikirjale juurde lisatud soovil. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, mis soov tuleb märkida käsikirjale ühes äratõmmete hulga äramärkimisega. Äratõmmete, artiklis kasustatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetus, Tartu, Lai tän. 34.

PEA
L 755 35,9

1936. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

seitsmeteistkümnendat aastat.

TOIMETUS:

R. Räägo (peatoimetaja), E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, J. Kleesment, A.-T. Kliimann, H. Kristal, E. Maddison, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots
A. Mägi (toimetuse sekretär).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadusandluse ülevaade, kodu- ja välismaa kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu 1934. a. ja 1935. a. otsuseid.

Lähemateks kaastöölisteks on Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

**Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.
Numbri suurus ühes lisaga 48—64 lk.**

Tellimishind: 8 krooni aastas, üksiknumber 85 s.

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud (1920. a. — 1935. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 87.50. Üksikaastakäike ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. — kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja 1924. a. à kr. 4; 1925. — 1928. a. à kr. 4.50; 1929. — 1935. a. à kr. 7.

Toimetus ja talitus: Tartu, Lai tän. 34.

Toimetuse sekretäri kõnetunnid sealsamas
iga kolmap. ja reede, kell $\frac{1}{2}12$ — $\frac{1}{2}13$.
Toimetuse sekretäri kodune telef. nr. 14-91.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Ilmus 20. nov. 1935.

Kind 75 senti.